

ÇALIŞMA ORTAMI

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
VERİMLİLİK
İŞ HUKUKU
SOSYAL POLİTİKA

EYLÜL 1993 - SAYI : 10

Fişek Özel Sağlık Hizmetleri ve Araştırma Enstitüsü Yayını * İki ayda bir çıkar

BU SAYIDA NELER VAR?

Haiti : Az Gelişmişlik Sorunuyla Karşı Karşıya Olan Sendikalar (E. Evans)

Toplum Örgütlerinden:

: İşçi Sağlığı İş Güvenliği (Hak-İş)

Hedef: İşverenlerin Tutmakla Yükümlü Olduğu Belgeler

(Doç. Dr. A. Gürhan Fişek)

Çevre İçin Daha İyi Çözümler:

- Çevredeki Fiziksel ve Kimyasal Tehlikelerin Sürveyansı (Dr. Nuray Yeşildal)

- Çevrenin Korunması ve İş Güvenliği arasında Köprü Kurmak

Büyüteç: Özelleştirme ve Sağlık

- Özelleştirme Konusunda Genel Bir Değerlendirme (Prof. Dr. Sinan Sönmez)

- Çimento Sektöründe Özelleştirme (Prof. Dr. Nevzat Özgüven)

- Kapitalizm, Özelleştirme ve Sağlık (Prof. Dr. Erdinç Tokgöz)

- İngiltere'de Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Mücadelesi (Dr. Derman Boztok)

- Özelleştirme, Taşeronlaştırma, Sendikasılaştırma (Sabahattin Şen)

Çeşitli Ülkelerden Örnekler:

-Japonya

- Hindistan

- Arjantin

- İtalya

- Almanya

Okur Kaleminden:

- 6. Okur Semineri: Özelleştirme ve Sağlık

- SSK Sosyalleştirilmelidir (Dr. Derman Boztok)

Haiti'den:

Az Gelişmişlik Sorunuyla Karşı Karşıya Olan Sendikalar

E. Evans

* Dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Haiti şu anda yüksek işsizlik düzeyi, çok düşük ücretli, hemen hiç bulunmayan sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleriyle ciddi bir ekonomik kriz yaşamaktadır. Bu gerilemenin nedenleri daha ayrıntılı olarak incelendiğinde, az gelişmişliğin kökeninde şu unsurların yattığı görülmektedir.

1) Yarı feodal, tarıma dayalı toplum yapısı

2) yabancı sermaye egemenliği

3) borç miktarının fazlalığı

İşsizlik ve ücretlerin düşüklüğü

Şu anda işsizlik ve yeterli iş bulamama, toplumun ekonomik olarak etkin kısmının (2 250 000 kişi olduğu tahmin edilmektedir) %75'inden fazlasını etkilemektedir. Burada, ülkenin bazı bölgelerinde

"toptancı" (gündelik işçi) olarak çalışan topraksız çiftçilerin işsizlik istatistiklerine katılmamış olduğunu da belirtmek gerekir. Yüksek işsizlik düzeyi gündelik işlerin artmasına neden olmuştur, insanlar kaldırımlarda ya da sokak ortasında içki, sigara, güzellik ürünleri, kaset, gazete,

kırtasiye ürünleri, ABD'den gelen kullanılmış giyecekler satmakta, döviz bozmaktadır. Devlet dairelerinin çevresinde toplanan binlerce "satıcı" resmi evrak takibi yapmakta, marketlerin çevresindeki başka tür "satıcılar" ise, başlıca Dominik Cumhuriyeti'nden gelen yabancı işadamlarına kılavuzluk yapmaktadırlar.

Ücretli işçilerin ücretlerinin düşüklüğü Haiti ekonomisinin gelişmesinin önünde büyük bir engeldir, çünkü toplumun önemli bir kısmının pazarlık gücü çok sınırlıdır. Şu anda bir endüstri işçisinin aylığı 70-100 ABD doları, bir memurunki ise 100-200 ABD doları arasında değişmektedir. Ekonomik olarak etkin toplumun %75'ini oluşturan tarım işçileri ve küçük çiftçile ücretleri ise gerçekten çok düşüktü. Genellikle kendi ürettiklerini tüketmekte ve bazen ürettikleri kendilerine bile yetmemektedir.

Belirgin Sosyal Eşitsizlikler

Toplumun %8'ini oluşturan yaklaşık 3000 aile ulusal gelirin yarısını ellerinde tutmaktadır. Gelirleri yılda 100 000 doların üzerinde olan bu grupta 200 milyoner vardır. Bu aileler yüzsüzce bir lüks içinde yaşamakta ve evleri gece gündüz silahlı muhafızlar tarafından korunmaktadır. Kendi elektrik şebekeleri olduğundan elektrik kesintilerinden etkilenmemektedirler. Başkent Port-au-Prince'te yaşayanların % 70'i sularını, şehirde bulunan birkaç çeşmeden almak zorundayken bu ailelerin villalarında sürekli akar su bulunmaktadır. Başkent'in diğer mahallelerinde ise başlarındaki kaplarla su taşıyan kadın ve çocuklar görülebilir.

Bu ayrıcalıklı asalak grupların pek çok üyesinin işten çıkarılan ordu üst düzey subayları, üst düzey memurlar. Duvalier hanedanının, general Henry Namphy rejiminin ve bu günlerde Prospere Avril'ın politik kurumlarından gelen memurlar olduğunu belirtmek gerekir.

İşçiler için sosyal refah olanaklarına bakıldığında, OFATMA dışında, primlerle oluşturulan ve işyerinde kazaya uğrayan işçilerin hastanelerde ya da özel kliniklerde ücretsiz tedavi görmelerini sağlayan bir kamu fonu bulunmamaktadır. Haitili işçilerin hastalık tazminatı, aile yardımı, annelik izni ve işsizlik tazminatı hakkı da yoktur, işçilerin prim yatırdığı bir emeklilik fonu bulunmamaktadır, ancak şimdiye kadar emekli olup da buradan emeklilik aylığı alan hiçbir işçiye rastlanmamıştır. Bu primlerin ne olduğu sorusuna verilecek yanıt ise basittir: üst düzeydeki memurların, bakanların, v.b. ücretlerinin ödenmesinde kullanılmaktadır.

Az gelişmişliğin sonuçları

Konutlar, eşitsizliğin en belirgin olduğu alanların biridir. 3000 aile geniş villalar ve lüks ev eşyaları ile yaşarken Port-au-Prince'te yaşayanların % 61'inin kişi başına yalnızca 3 metrekare yaşam alanı bulunmaktadır. Evsizlik nedeniyle her gece 60 000 insan kaldırımlar üzerinde uyumak zorunda kalmaktadır. 4 evden yalnızca birinde akar su vardır.

Aşırı ölçüdeki doktor açığı yüzünden (kentsel bölgelerde 15 000 kişiye bir doktor, nüfusun % 80'inin yaşadığı kırsal bölgelerde ise 150 000 kişiye bir doktor düşmektedir), yoksulluk ve sağlıksız yaşam koşulları kötü sonuçlar doğurmaktadır. Doğan her 2 bebekten 1 tanesi ikinci yaş gününü göremeden ölmekte, çocukların % 87'sin-de yetersiz beslenme görülmektedir. Bütün bunlara ek olarak Haiti toplumun % 80'i (kırsal bölgelerde % 95i) okur-yazar değildir.

Haitili işçilerin ekonomik ve sosyal durumunu gösteren bu üzücü tablo; iki yüzyıldan beri süren yarı feodal tarım toplumu yapısına, sürekli dış müdahalelere ve son zamanlarda da dış borçlanmalara bağlı olarak ortaya çıkan az gelişmişliğin bir sonucudur.

Yeni - sömürgecilik kaçınılmaz değildir

Yarı feodal tarım toplumsal yapısı. artık yeni-sömürgecilik haline dönüşmüş olan klasik sömürgeciliğin bir ürünüdür. Yarı feodal yapılardan söz edildiğinde büyük mülklerin yanında, egemen üretim aracı olmayan küçük kişisel arazilerin de bulunduğu anlatılmak istenmektedir. Bununla birlikte yaklaşık iki yüzyıl boyunca büyük mülkler, çiftçileri geleneksel araçlarla toprak işlemek zorunda bırakarak, ülkenin gelişmesinin ve tarımın modernleşmesinin önündeki en büyük engel olmuşlardır.

General Prospere Avril rejimi, benimsenmeyen politikalarını ve IMF'nin emrettiği tasarruf önlemlerini (işsizliği artıran ve işçilerin yaşam standartlarını düşüren önlemler) kabul ettirmek için sık sık demokratik örgütleri baskı altına alma yoluna gitmektedir. Demokratik Birlik Komitesi başkanı Paul Evans'ın Haiti Bağımsız işçi

Merkezi'ne bağılı bir sendikacı olan Jean Auguste Mezieux'nün, Duvalier ailesinin diktatörlüğünü yıkan 17 Eylül 1988 hareketine katılan eski bir asker olan Mario Etienne'in tutuklanması bu nedenle olmuştur. Bu üç insanın bağılı olduğı üç örgüt, hükümetin ekonomik ve sosyal politikalarına karşı çıkan yaklaşık 20 toplum örgütünün, siyasal partilerin ve sendika örgütlerinin biraraya gelerek oluşturduğu ulusal bir birliğin üyesidirler. Bu kuruluşlar hükümet politikalarının Haiti toplumunun durumunu kötüleştirdiğine ve ülkenin dış bağımlılığını artırdığına inanmaktadırlar.

Hükümet, ülkenin kaynaklarını satıyor

Haiti burjuvazinin ekonomik gelişme programlarına yatırım yapmadaki isteksizliği yüzünden 1970'lerde hükümet ülkeyi yabancı şirketlere büyük ölçüde açmıştır. Haiti'de yatırım yapmalarını teşvik etmek için bu şirketlere bütün garantiler verilmiştir (gümrük vergilerinden muafiyet, sermayeyi yeniden ülkeye sokma olanağı, yatırımların korunması, vb.). Örneğin son zamanlarda Haiti hükümeti "Monte Christi Şirketi" ile "Karayibler Hong Kong'u" adlı bir proje başlatmıştı. Buna göre ülkenin kuzeydoğusu yabancı şirketlere verilecek ve burada bir "serbest bölge" oluşturulacaktır. Hükümete neden yabancı şirketlerle sözleşme imzalamaya, dolayısıyla ülkenin egemenliğini zedelemeye karar verdiği sorulduğunda maliye bakanı Leonce Thelusma, hükümete bu koşulları dayatanın IMF olmadığını, Haiti'nin borçlarını ödemek için en etkili yolun bu olduğuna hükümetin karar verdiğini belirtmiştir. "Karayibler Hong Kong'u" projesini de, başka türlü o bölgenin verimsiz kalacağını söyleyerek haklı çıkarmak istemiştir.

Haiti işçi Konfederasyonu (KO-TA)'nın düşüncesine göre hükümetin bütün bu sözleşmeleri imzalamadan önce halka danışması gerekmektedir, çünkü bunların işçilerin yaşam koşullarına olumsuz olarak yansıma riski vardır. KOTA'ya göre yabancı yatırımcılara tam serbestlik vermek yerine hükümet, çabalarını, Duvalier ailesi tarafından çalınan milyonlarca doları kurtarmak ve bunları Haiti ekonomisini geliştirmede kullanmak üzerine yoğunlaştırmalıdır.

KOTA'nın önerileri

Merkezimizin görüşüne göre, kabul ettirilen ekonomik yapıyı değiştiremediği takdirde Haiti'nin az gelişmişlikten kurtulması mümkün olmayacaktır. Siyasal partilerin görevi bu devrime önderlik etmek, Haitilileri yeni - sömürgeci yönetimden kurtaracak kurumları ve yasaları getirmek ve ülkeyi her yönden yeniden yapılandırmaktır. Sendikal hareketin, bu konularda siyasal partilerin yerini alması düşünülemez. Bununla birlikte bu devrim, kitlelerin isteğı ve eylemi olmadan, ülkemize gerçek demokrasiyi getirmeyi amaçlayan bir yaklaşım olmadan gerçekleşmeyecektir. Sendikal hareketimizi, bu demokrasi devriminin arkasındaki İtici güçlerden biri olmalıdır.

Kurulduğu tarih olan Mart 1987'den beri KOTA'nın amacı Haitili işçilerin çıkarlarını korumak ve kökten sosyal ve ekonomik reformlar için çalışmak olmuştur. KOTA'nın ilk kongresi Şubat 1990'da yapılacak ve taslak 'eylem programı' tartışılacaktır. Bu program, kentsel ve kırsal bölgedeki işçilerle bütün Haiti halkının bağımsızlığa doğru ilerlemelerini ve az gelişmişlikten kurtulmalarını (bunlardan biri. öbürünü doğurur) sağlamak için alınacak önlemleri belirlemektedir. Ayrıntıya girmeden ifade etmek gerekirse bu taslak, sağlam bir iç pazar oluşturmadan Haiti'nin şu andaki ekonomik durgunluktan kurtulamayacağı savına dayanmaktadır. Pazar oluşturulduktan sonra çalışan kitlelerin ve çiftçilerin pazarlık gücünde net bir artış olacak, ücretlerin düzeyi genel olarak yükselecek, tarımsal ve endüstriyel üretim harekete geçecektir. KOTA'nın temsil ettiği bağımsız ve devrimci sendikal hareket, sınırlarını bilmektedir ve bu politikanın uygulanması için hangi yasaların ve kararnamelerin gerekli olduğuna siyasal partilerin ve yasama kurumlarının karar vereceğinin farkındadır. KOTA'nın tek istediğı üyelerini de bu konuda bilinçlendirerek onların bu politikayı desteklemelerini ve geliştirmelerini sağlamaktadır. KOTA'nın seçimi Haiti halkının çıkarlarına uygundur. Bu nedenle konfederasyonumuz bir yandan birleşik sendikal hareketi savunurken diğer yandan işçilerin durumunu iyileştirmeye yönelik bütün etkinliklerinde bağımsızlığını koruma karandadır. Şu anda KOTA, General Prospere Avril hükümetinin zararlı politikaları ile IMF ve Dünya Bankası'nın emirlerine karşı çıkan bazı sendikaları, politik örgütleri ve toplum örgütlerini bünyesinde toplayan Ulusal Birliğin bir üyesidir.

(World Trade Union MovementNo. 1, 1990)

TOPLUM ÖRGÜTLERİNDEN:

T.Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu: İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ

İşçi sağlığı konusunu diğer sağlık konularından ayrı tutmamak gerekmektedir. Kişilere daha yüksek bir sağlık kapasitesi sağlamak, işçilere daha az yorulacakları bir çalışma ortamı düzenlemek, insanla iş arasındaki ilişkiyi en iyi biçimde sürdürmek, işçi sağlığının amaçlarıdır. Dünya Sağlık Teşkilatı ile Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO), bu görüş altında işçi sağlığını şöyle tanımlar:

"İşçi sağlığı her meslekte çalışanların fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hallerini en yüksek düzeye getirmek ve bu düzeyde sürdürmek, sağlıklarına gelebilecek zararları önlemek, işçiyi fizyolojik ve psikolojik yeteneklerine uygun işlere yerleştirmek ve böylece işi insana ve her insanı işine uydurmayı amaçlayan bir tıp dalıdır..."

Bu tanıma göre işçi sağlığı (iş hekimliği, iş sağlığı, endüstri sağlığının amaçları şöyle sıralanabilir:

- Çalışanlara en yüksek sağlık kapasitesi sağlamak,
- Çalışmanın olumsuz şartlarından çalışanları korumak,
- iş ve işçi arasındaki en iyi uyumu sağlamak.

İşçi Sağlığını Korumada Tedbirler

Sağlığı korumadaki genel tedbirler işçi sağlığını korumadaki tedbirler içinde geçerlidir, işçi sağlığını korumadaki tedbirlerin, sağlığı korumadaki genel tedbirlerin dışında değişiklikleri de olduğunu belirtmek gerekir. Bu değişik strateji, özgün koruma ile erken teşhis ve tedaviye ağırlık vermektir. Bu nedenle işçi sağlığında seçilecek usul iki taraflıdır:

- 1- Çevrenin kontrolü,
- 2- Çalışanların kontrolü.

Çevrenin kontrolünden, işçinin işinde çalıştığı dar çevre ile işyeri çevresinden dışa doğru açılan daha geniş çevrenin kontrolü ve denetimi anlaşılmalıdır.

Çalışanların kontrollerinden, ilk işe alındıklarından başlayıp, çalışılan işin, iş ortamının şartlarına göre, işçinin kadın, erkek, genç, yaşlı oluşlarına bakılarak, sıklığı belirlenen aralıklarla yapılan sağlık muayeneleriyle ve iş görebilme durumları ile çalışanların çalıştıkları araç, gereç, makine, tezgah ve benzerleriyle uyum sağlamaları, devamlı araştırılmalı, gözlemlenmelidir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği konusunda Uluslararası Çalışma Teşkilatı ILO, 1919 yılıyla 1981 arasında 17 tane sözleşme ve tavsiye kararı kabul etmiştir. Türkiye 1993 yılına kadar bunlardan sadece 6 tanesini onaylamıştır, Milli mevzuat açısından yürürlüğe koyduğu ve işçi sağlığı ve iş güvenliğini doğrudan veya dolaylı yoldan ilgilendiren **15 kanun, 34 tüzük ve 28 yönetmelik Türkiye'yi, işçinin sağlığını istenene uygun veya yakın olarak korumada, iş güvenliğini sağlamada, iş kazalarını, meslek hastalıklarını ve bunlar sonundaki sakatlanmaları ve ölümleri azaltmada başarılı bir düzeye getirememiştir.**

Üye olarak girmek istediğimiz Avrupa Topluluğundaki durum nedir, bir de oraya bakalım.

1987 yılında Topluluk Konseyi, Roma Anlaşması'nın 235. maddesinin ışığında, 1992 yılını Avrupa'da "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Yılı" ilan edilmesini teklif etmiştir. Komisyon bu konuya ilişkin bir öneri hazırlamış, Avrupa Parlamentosu'nun Ekonomik, Sosyal Komitesi ve işçi Sağlığı İş Güvenliği Danışma Komitesinin görüşlerini aldıktan sonra 1992 yılının "Avrupa'da İşte Sağlık ve Güvenliğin Korunması Yılı" olarak ilan edilmesini Konseye teklif etmiştir. Konsey de teklifi uygun görüp Konsey Kararı haline getirmiştir.

1992 yılının "İşte Sağlık ve Güvenliğin Korunması Yılı" ilan edilmesindeki amaç: bu konunun hem çalışan, hem işveren kesimini ilgilendirdiğini

vurgulamak, üye ülkelerde bu yasaların uygulanabilirliğini artırmak için halkın bilinçlenmesini, açıklığı ve şeffaflığı gerçekleştirmek. Topluluk direktiflerinin muhtevası ve kapsamı konusunda üye ülkelerin işçi işveren kuruluşlarında, eğitim, öğretim ve enformasyon birimlerinde, değişik ekonomik sektörlerde bilinçlenmenin belli bir düzeye getirilmesini sağlamaktır.

Ülkemizde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

Tüm bu açıklamalardan sonra önemle belirtmek istediğimiz bir husus: Ülkemizde ve Toplulukta işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin hazırlanan tüm yasal düzenlemelerin amacının, çalışanların işte sağlık ve güvenliklerinin en üst düzeyde sürdürülmesi olduğudur. Ancak, Topluluğa üye ülkelerde araştırma ve teknolojinin ülkemizden daha ileri olması, yasal düzenlemelerin de bu en son gelişmelerin ışığında hazırlanması nedeniyle, amaç aynı dahi olsa Topluluk yasaları ülkemiz yasalarından daha ileri düzeyde hükümler ihtiva etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üyelik hedefi çerçevesinde, çeşitli konularda olduğu gibi işçi sağlığı iş güvenliği konusunda da Topluluğa uyum için gerekli yasa ve kurum düzenlemelerini yapmak üzere belirli tedbirleri alması kaçınılmazdır.

Ülkemizde, ekonominin gerekleri gözardı edilmeden, çalışanlarımızın sağlık ve güvenliklerinin korunmasında Topluluk standartlarını yakalamaya çalışmak bu alandaki çalışmaların ana hedefini teşkil edecektir.

Yürürlükteki kanun, tüzük ve yönetmeliklerle işçi sağlığı ve iş güvenliğini sağlama görevi Devlete verilmiştir. Devlet denetiminden önce İş Kanunu, işverenlere ve işçilere de işçi sağlığı ve güvenliği açısından bazı sağlık ve güvenlik şartlarına uyma yükümlülüğü getirmiştir. Nitekim İş Kanunu 73. maddesiyle her işverene, işyerinde işçilerin sağlığını ve iş güvenliğini sağlamak, tehlikeleri önleyici tedbirleri önceden almak, kazaları vaktinde haber vermek vazifesini yüklemiştir. İşçileri de işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkındaki usul ve şartlara

uymakla yükümlü kılmiştir. Kanun ayrıca işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili çalışmalar yapmak üzere işçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurulları kurulmasını da hükme bağlamıştır.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği şartlarının iyileştirilmesi, çalışanlara sağlıklı ve güvenli iş ortamları yaratılması, öncelikle, insanlık ve toplum açısından bir zorunluluktur. Hem devletin hem de bütün işverenlerin vazgeçilmez ödevleri arasındadır.

Ancak bu konu insancıl açıdan bir ödev olmasının yanı sıra bugün hemen hemen bütün ekonomik faaliyetlerin temelinde yatan verimlilik açısından da son derece önemlidir.

Çalışanlarına sağlıklı ve güvenli bir 8

işyeri yaratamayan, sık sık iş kazalarının olduğu ve meslek hastalıklarının ortaya çıktığı bir işletmenin verimli olması düşünülemez.

Bilindiği üzere, işçi Sağlığı ve İş Güvenliğinin ana amacı, işçilerimizin hayatını ve sağlığını korumak, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarını sağlamaktır.

Başka bir ifade ile çalışanları iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı koruyarak ruh ve beden bütünlüklerini sürdürmelerini sağlamaktır.

Ayrıca iş kazaları ve meslek hastalıklarının toplum hayatına ve ekonomiye verdiği zararları en aza indirmektir.

Bu amaçla ülkemizde 1987 yılından beri her yıl 4-10 Mayıs tarihleri arasında İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Haftası gündeme gelmektedir."

Fakat ne acıdır ki bu yıl 7.si düzenlenmekte olan işçi Sağlığı ve İş Güvenliği haftasına rağmen işçi sağlığı ve iş güvenliğinde her biten yıl içinde geçen yıllara nazaran daha çok iş kazası olmakta, meslek hastalığına yakalanma ve bunlardan ölenlerin sayısı artmakta, sakat kalan ve iş göremez olanlar çoğalmakta, kaybolan iş günü sayıları milyonlarla ifade edilmekte, günde ortalama 5 işçi iş kazasında hayatını yitirmekte ve 11 işçi sakat kalmaktadır.

Bu rakamların yalnızca bildirilen kayıtlı işgücünü yansıttığı gerçeği malumunuzdur. Esas itibariyle gerçekleşen iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu yaşamını yitiren ve sürekli iş göremez işçi sayımız bu oranların çok üstündedir ve her yıl daha da artmaktadır.

Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO) kayıtlarına göre-, ülkemizde sigortalı her 1000 işçinin iş kazası nedeniyle ölüm riski ortalaması 0,5 iken, Avrupa ülkelerinde aynı oran 0,1 dolayındadır. Asya'da ise en yüksek oran olan Güney Kore'de bile 0,3 civarındadır.

Ayrıca dünyada her 3 dakikada bir işçi anılan sebepten dolayı ölmekte, her yıl ortalama 110 milyon işçi iş kazası geçirmekte ve 180 bin işçi de hayatını kaybetmektedir.

Ölüm oranları bakımından Türkiye madencilikte Almanya'dan 10, Çekoslovakya'dan 12, Tunus'tan 4 kez daha kötü durumdadır. Ülkemiz iş kazası ve meslek hastalıklarının çokluğu yönünden kömür madenciliğinde Dünya ikincisi ve Avrupa ikincisi, inşaat işkolunda dünya üçüncüsü olup, diğer işkollarında da durum pek farklı değildir.

"Önlemek, ödemekten daha ucuz ve kolaydır."

Evet bu bilindiği, böyle dendiği halde ne kazalar önlenebilmekte, ne azaltılabilmektedir.

Peki ne yapmalı?

Bu konuda. Konfederasyonumuz tespitlerine göre yapılması gerekenleri şöylece sıralayalım:

- işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu sürekli bir devlet politikası olarak ele alınıp bu alanda, "Yüksek Konsey" şeklinde bağımsız bir kurulun oluşturulması yerinde olacaktır.

- Devlet, işçi ve İşveren her düzeyde eğitim faaliyetine önem vermelidir.

Gerek ülkemizde, gerekse gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar, iş kazalarının oluşumunda insan unsurunun %85'lik bir oran ile ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Bu oran işyeri çalışma koşulları ile birleştirildiğinde %95'lere kadar çıkmaktadır. İnsan unsurundan kaynaklanan iş kazalarının temelinde ise eğitim eksikliği yatmaktadır.

Sanayileşmekte olan ülkemizde, iş gücümüzün eğitim eksikliği nedeniyle gelişen bilim ve teknolojiye ayak uyduramamaktadır. Sürekli ve yeni karmaşık şekiller alan üretim aletleri, bu aletlerle çalışan işçilerimizin yaşamını etkilemektedir. Çalışanlar her geçen gün başında bulunduğu tezgaha uyum sağlamakta daha çok güçlük çekmektedir. Diğer bir deyişle, bir çok konudaki eğitim eksikliğimiz bu konuda da çok açık bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Hiç kimse kendini bile bile tehlikeye atmayacağına göre, kişilerin eğitim ve öğretimi sağlandığında, dikkatleri gerekli noktalara çekildiğinde, iş kazasına uğrama olasılığı azalacaktır.

İş kazalarının her türünde kazalarını azaltılması, kaza oluşumunda bireysel hataların asgari düzeye indirilmesi eğitim yoluyla mümkün olabilir.

- Konuya kamuoyunun dikkatini çekmek için kitle iletişim organlarında sürekli ve ısrarlı bir politika izlenmelidir.

- Konu ile ilgili mevzuat günümüz şartları dikkate alınarak gözden geçirilmelidir.

Bu alandaki araştırmalar zenginleştirilerek, uygulamaya dönüşmeleri sağlanmalıdır.

- Kaza olasılıklarına karşı kullanılması zorunlu olan koruyucu araç gereçlerle ilgili standartlar geliştirilerek, üretimde kontrol sağlanmalıdır.

Kaza sayısı düşük işletmeler ödüllendirilmelidir.

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüleri (İSGÜM)'e bağlı laboratuvar sayılarıyla meslek hastalıkları klinik ve

dispanser sayıları artırılarak, uygun elemanlar sağlanmalıdır.

- işçi sağlığı alanında çalışma yapan denetim kurulları arasındaki dağınıklık ve eşgüdümsüzlük ortadan kaldırılmalı, mali bakımdan kendine yeter, belli oranda özerk merkezi bir Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurumu oluşturulmalıdır.

- işverenlerce işe ilk girişlerde işçilerin muayeneleri yaptırılmalı ve belli aralıklarla bunun tekrarı sağlanmalıdır. Bu kontrolü yapacak sağlık personeli bulundurulmalıdır ve bu personel aynı zamanda sağlık eğitimi de vermelidir.

İşyerlerinde sağlık eğitimi işyeri hekimi ile işverenin birlikte yapacağı düzenlemelerle gerçekleştirilebilir, işyeri içindeki sağlık risklerinin tanıtılması ve bunlardan korunma yollarının öğretilmesi kadar, işyeri dışında bulunan risklerden de korunma yollarının öğretilmesi gereklidir.

- Uygun çalışma yöntemleri tespit edilerek, çalışma sürelerine riayet edilmelidir.

- İşçilerin problemleriyle ilgilenecek sanayi psikologları bulundurulmalıdır.

Bir işyerinde bulunan her düzeyde çalışanın birbirleri ile ilişkilerinin en iyi düzeyde tutulması için çaba gösterilmesi ve bu yolla işyerinde iş huzurunun sağlanması verimliliği artırmasının yanı sıra, kişilerin stresini de azaltmak suretiyle sağlığın korunmasına yardımcı olunur.

- işçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurullarının kurulması ve işletilmesinin sağlanması gerekir.

- işçiler kendilerinin sağlığı ve güvenliği için alınan koruyucu tedbirlere uymalı ve çalışan makineler hakkında önceden bilgi sahibi olmalıdırlar.

Ülkemizde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği'ne bugüne kadar gereken ilgi gösterilmemiştir. Toplumun refahını artıracak olan iş gücünü eğitmediğimiz, korumadığımız takdirde verimli çalışma ve buna dayalı ekonomik gelişme sağlanamaz.

Hak-iş Konfederasyonu
Genel Başkanı Necati ÇELİK Adına Uzm. Şahin SERİM

HEDEF

İşverenlerin Tutmakla Yükümlü Olduğu Belgeler

Doç. Dr. A. Gürhan FİŞEK

işyerinde, işçi sağlığı, iş güvenliğinin sağlanması ödevinin işverenin ödevi olduğu, yüzyılımızda artık tartışılmayan bir konudur. Bu hem tek tek İşçilerine karşı, hem de topluma karşı bir yükümlülüktür, işçiye düşen ise, bu konuda konulan kurallara uymak ve kendisine öğretilenleri uygulamaktır.

"işverenin işçisini gözetme borcu" olarak da tanımlanan yükümlülük, yalnızca iş kazalarıyla meslek hastalıklarını izleyen tazminat davaları sırasında anımsanmamalıdır. Öncelikle, iş kazalarıyla meslek hastalıklarının hiç ortaya çıkmaması için alınması gereken önlemler sözkonusu olduğunda akla getirilmelidir. Ancak bu yolla, iş kazalarındaki dünya birinciliğimiz ile meslek hastalıkları konusundaki tüyler ürpertici durumumuzun önüne geçilebilir.

Bazılarınca, "kabul tarihi"ne ve "teknolojik gelişmenin gerisinde kalmış" bir kaç maddesine bakarak "eskimiş" ilan edilen yasa ve tüzüklerimiz bu konuda bize eşsiz olanaklar sunmaktadır, işçi sağlığı iş güvenliği konusundaki yasal dayanaklar, bir kaç düzeltme gereksinmesi dışında çağının önünde hükümler taşımaktadır. Buna karşın, onu uygulamaya geçirme konusunda, aynı övücü sözcükleri kullanmaya olanak yoktur.

Ülkemizde işçi sağlığı iş güvenliği denetimi, hem nicelik ve hem de nitelik olarak oldukça geri düzeydedir. Başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere, denetim yapmakla ödevli kamu ve kamu-dışı kuruluşların çalışmaları, yeterli sonucu almaktan uzaktır. Bunun kanıtı, iş kazalarının nicelik, sürekli iş göremezlik ve ölüm sıklığı yönünden gösterdikleri yüksek değerler; meslek hastalıklarının ise, tanı bile konulmadan gözden kaçırıldığını gösteren düşük değerlerdir.

Bu neden böyledir?

İlk neden, insan yaşamına verilen değer de düşük olmasıdır. Bu toplumun aşması gereken en önemli engeldir. Nimetlerin bir avuç insan için, külfetlerin ise "herkes" için düşünülmesi bir sistemde, işçi sağlığı iş güvenliğinin sağlanması beklenemez. O halde, nimetlerin ve külfetlerin dengeli bir biçimde dağıldığı bir demokrasi düzeni önemli bir zorunluluktur.

İkincisi, "bilme hakkı" olarak işlenen, bireyin kendi hakları ve sorunları konusunda uyanık ve bilinçli kılınması hakkının benimsenmesi ve o birey tarafından savunulması zorunluluğudur. Yasalarımız İşçilerin, işçi sağlığı iş güvenliği konusunda ve toplumun çevre konusunda eğitilmesini kural olarak koymaktadır. Acaba bu ne ölçüde uygulanmaktadır?

İşçilerin, işçi sağlığı iş güvenliği bilgi düzeyine ilişkin araştırmalar ile çeşitli gözlemler, işçilerin yeterince aydınlatılmadığını ortaya koymaktadır.

Üçüncüsü, ülkemizde "serbest rekabette çok sözedilmesine karşın, böyle bir yaklaşım, savunucularının kafalarında bile yoktur. Rekabetin serbest olabilmesinin ön koşullarından biri, işverenlerden bir bölümünün kayırılmamasıdır. Bunun için, sözgelimi, işçi sağlığı iş güvenliği ile ilgili mevzuatın eksiksiz ve etkin olarak tüm işverenlere uygulanması gerekir. Gerçekte, ancak küçük bir bölümünün yine küçük bir oranda bu kurallara uyduğunu, çok büyük bir bölümünün ise keyfi uygulamalarını fiilen kabul ettirdikleri bilinmektedir. Bu, kendi aralarında rekabet eşitsizliği yaratmakta, adalet duygularını zedelemektedir.

Çıkış nerede?

Her şeyden önce, etkin, yaygın, sürekli, bilimsel-teknik gereklere uygun ve caydırıcılığı olan bir denetimin gerçekleştirilmesi gerekir.

Bu çapta bir olayı, tek başına Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı iş müfettişlerinden, ya da sigorta müfettişlerinden beklemeye olanak yoktur. Bugüne değin olay, bu dar bakış açısı ile görülmüş ve Kimya Mühendisi iş güvenliği müfettişinden trafoları, inşaat mühendisi iş güvenliği müfettişinden işyeri hekimlerini denetlemesi beklenebilmiştir.

İşçi Sağlığı İş Güvenliği Kurulları'nın, düzenli toplantı yapması istenmiş, toplantı defterlerindeki imzalar izlenmiş; ama, etkin görev yapabilmeleri için zorunlu olan örgütlenme ve ölçüm hizmetleri gözardı edilmiştir. Bütün bunlar yasaların yetersizliğinden mi?

Tam tersine, yasaların uygulanmamasından...

İşçi sağlığı iş güvenliği mevzuatı, bir çok yasa ve tüzüğe dağılmış hükümlerden oluşmaktadır. Bu dağınıklık, uygulamada **hazır reçete** arayanlar için yakınma konusu oluşturmaktadır.

İşçi sağlığı iş güvenliği, bir çok bilim dalının alanına giren multi-disipliner bir konudur, işçi sağlığı iş güvenliği, üretimden dolayısıyla üretime yön veren bilgi süreçlerinden soyutlanamaz. O zaman onu tek bir sürece, **tek bir yasaya indirgemek** de olanaksız. Ancak farklı süreçler içinde, sağlık ve güvenlik boyutunun dışlanması da önüne geçilmesi gerek.

Bu farklı süreçler içindeki, sağlık ve güvenlik boyutlarının gerektiğinde tek boyutta, ama **takım çalışması** içinde ve uygulamada bütünleştirilebilmelidir.

Uzun sözün kısası. Farklı bilim dalları içerisinde işçi sağlığı iş güvenliği ile ilgilenmekte olanların, birarada çalışabilmeleri için uygun ortamların hazırlanması çok önemlidir. Farklı bilim-uygulama alanlarını ilgilendiren yasaların içerisinde işçi sağlığı iş güvenliğine ilişkin hükümlerin bulunması da kaçınılmazdır. Ancak bu hükümlerden böylesi bir eşgüdümlü çalışma içerisinde yararlanılması ve geliştirilmesi, uygulamayı da, denetimini de zenginleştirilecektir.

O halde yetersizlik yasalardan değil, takım çalışmasının olmayışından ve bütün işleri tek bir insan boyutuna indirgeme kaygısından kaynaklanmaktadır. Çağımız tek tek insanların değil, takım çalışması yapan insanların çağıdır. Demokrasinin bir boyutu da budur.

Bütün bu soyut sayılabilecek değerlendirmeleri, işyeri düzeyindeki uygulamaya nasıl yansıtabiliriz? Bu sorunun yanıtı, işçi sağlığı iş güvenliği (İŞS-İŞG) ile ilgili tüzüklerde saklıdır. 1940 yılında ilk tüzük çıktığından beri, mevzuatımız ısrarla işverenden bir takım belgeler istemektedir. Gerekli önlemlerin "usulüne uygun" alınıp alınmadığının kanıtlanması için öngörülen bu belgeler arasında işe giriş sağlık raporları, kompresör bakım raporu, kaldırma iletme araçları kontrol belgeleri, işçiye sağlık-güvenlik eğitimi verildiğine ilişkin belge vs, bulunmaktadır.

Ancak bunların ne denli yaygınlık kazandığı ve ne denli "usulüne uygun" yapıldığı da uygulamayı yakından tanıyanlarca bilinmektedir. Bilmeyenler için, tek bir sözcükte durumu tanımlayalım: Yürek paralayıcı.

Bazı uygulamacılar tarafından, bu belgelerin gereksiz, lüks ve kırtasiyeciler-gereksiz formalitelerle uğraşan yaklaşımın bir ürünü" olarak gösterilmeye çalışılması da bugün varolan durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Gerçekte bu belgeler, belgeyi düzenleyecek bilgi-deneyim düzeyindeki uzmanlarla, bundan yararlanacak olan uygulamacıların bir buluşma noktasıdır. Burada gerçekleştirilen alışveriş (ya da eşgüdüm) çok değerlidir. Neden?

1. Uzmanlaşmayı getirmekte,
2. Uzman bilgilerinin uygulamada yeralan tüm taraflarca paylaşılmasını sağlamakta,
3. Denetimin nesnel bilgilerin-ölçümlerin ışığında yürütülmesine olanak vermekte,
4. İşyeri İŞS-İŞG kurullarının aylık toplantılarında ele alması gereken bir kılavuz oluşturmakta,
5. Çalışma yaşamındaki üçlü yapıya, uzmanların da katıldığı dördüncü bir ögeyi kazandırmakta,
6. Uygulamanın iş güvenliği denetimlerine ya da iSGÜM çalışmalarına bağımlılığının önüne geçmekte yeni bilirikşiler oluşturmakta,
7. İŞS-İŞG olayını her sıradan işçinin izleyebileceği ölçüde basite indirgemekte,
8. Kamu denetimini güçlendirirken, kamu-dışı denetim mekanizmalarına, özellikle de bireysel denetim mekanizmalarına güç kazandırmaktadır.

İlgilenen kişiler, ancak bu belgelerin varlığını arayarak işyerindeki durumu anlayabilirler. Örneğin hasta bir kişi için yapılan laboratuvar incelemesinden sonra verilen sonuç belgesinde iki sütun vardır. Bu sütunlardan birinde hastaya ilişkin değerler, öteki sütunda ise normal değerler yer almaktadır. Normal sınırların dışına düşen değerler, hastalar tarafından kolayca görülebilmektedir. O kadar ki, bazı laboratuvarlar, normalden sapmaları özel işaretlerle daha da görülmür hale getirebilmektedirler. Bu, kişinin, kendi sağlık durumunun ayırıcısına varmasına hizmet etmektedir. İşte "işverenlerin tutmakla yükümlü olduğu belgelerden de aynı mekanizma içinde yarar sağlanabilir.

Bu noktada kamu denetimine düşen iş azalmaktadır. Çünkü olay işçi ve temsilcileri ile işverenin yer aldığı bir odağa kaymaktadır. İşverenin tutmakla yükümlü olduğu belgelerin yaşama geçirilmesinden sonra, kamu denetiminden beklenen sınırlı işlevler şunlardır:

1. Kuruluş ve işletme aşamalarında, titiz bir inceleme sonrası işyerine izin vermek;
2. İşyeri çalışmaya başladıktan sonra da, o işyerinin özelliklerine göre, yükümlü olunan belgelerin bilimsel ve teknik gerekler doğrultusunda, düzenli olarak tutulmasını sağlamak;
3. Çıkan anlaşmazlıkların ya da uygulamadaki tikanlıkların çözümünde hakem rolü üstlenmek;
4. İşyerlerindeki maddelerin tehlike-zarar sınırlarının bilimsel-teknik gelişmeler doğrultusunda uygulamaya (mevzuata) aktarılması.

İşverenin tutmakla yükümlü olduğu belgelerin titizlikle kovalanmaması ne gibi sonuçlar doğurmuştur?

Bugün işyeri ortamında durum değerlendirilmesine olanak verecek olan hava ölçümleri yapılmamaktadır. Bu nedenle "Parlayıcı Patlayıcı Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerleri'nde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük'e ekli listede belirtilen "insan sağlığı için tehlikeyi tanımlayan sınırlar" hiç bir anlam taşımamaktadır. Zaten, dünyadaki tüm gelişmelere karşın 20 yıldır da el sürülmemiş olması da bundandır. Sınırlı işyerlerinde düzenli ve titiz bir çalışmayla ortaya konulan işçilerin işe giriş ve periyodik muayeneleri, mesleğin gerekleri ve onun gerektirdiği laboratuvar hizmetleri ile desteklenerek yapılmamaktadır. İşçilere işin gerektirdiği sağlık güvenlik bilgileri verilmemekte; duyarlılıkları geliştirilmemekte; ama, maske, baret, kulak tıkacı, gözlük gibi koruyucu malzemeleri kullanmaları beklenmektedir. Kullanılmayınca da büyük bir öfke ve bezginlik seline kapılmaktadır.

İşçilerin çalışma koşullarından kaynaklanan sağlık yakınmaları büyürken; işçi sağlığı iş güvenliği kurullarında "derslerin boş geçmesi", işçiye duyurulmadan geçirilmeye çalışılmaktadır. İçine girilen çıkmazlar, yasaların yetersizliği ile açıklanmaya çalışılmakta; insanların haklarına sahip çıkılmaları önlenmektedir. Bu, umutsuzluğu körüklemekte, eldeki demokratik olanaklara da güven yok olmaktadır.

Bütün bunların panzehiri nedir?

Bugün işçi sağlığı iş güvenliği alanında önümüzde uzanıp giden karamsar tablonun çözümü, bireylerin haklarına sahip çıkacakları ortamın oluşturulmasında yatmaktadır. Kamu denetiminin de, kamu-dışı denetim odaklarının tek görevi, bireye haklarını koruyup geliştirme yollarını açmaktır.

iŖçi sağlığı iŖ güvenliği konusunda "iŖverenlerin tutmakla yükümlü olduğu belgelerin' düzenlenmesi ve ilgili herkesin incelemesine açılması bunun n koŖuludur.

ađdaŖ olan ekonomik ve sosyal geliŖmeyi dengelemek ve olabildiğince sosyal hakları geliŖtirmektir. Yoksa ekonomik güce dayanarak, zorbalıkla bireyi rgtszleŖtirmek ve ezmek değildir. Bunun yolu da, bireyin hak ve çıkarlarına sahip çıkmasını, toplum örgütlerinin de bu çabaları eŖgdm içinde ve çoğaltarak hedefe gtrlmeleridir.

ÇEVRE İÇİN DAHA İYİ ÇÖZÜMLER VAR

- Çevredeki Fiziksel ve Kimyasal Tehlikelerin Sürveyansı (Dr. Nuray Yeşildal)
- Çevrenin Korunması ve İş Güvenliği Arasında Köprü Kurmak

ÇEVREDEKİ FİZİKSEL VE KİMYASAL TEHLİKELERİN SÜRVEYANSI

Bilinçli olarak korunmadıkça, kontrolü yapılmadıkça ve gerekli önlemler alınmadıkça geriye dönüşü olmayan değişimlerle karşılaşılacak insan sağlığını doğrudan etkileyen çevreyi **doğal çevre, insan yapımı çevre ve insanın etkilediği çevre** olmak üzere birbiriyle etkileşim içinde olan üç başlık altında inceleyebiliriz. Kısaca rutin sağlık bilgi sistemi olarak tanımlanan sürveyans aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

SÜRVEYANS

Sürveyans çeşitli aşamalarda yapılabilir:

- a- Kaynak sürveyansı
- b- Çevresel sürveyans ve maruziyet sürveyansı
- c- Biyolojik sürveyans.

Kaynak sürveyansı: En iyi örneği 1952 Londra sis epizodudur. Hava kirliliğine yol açan endüstriyel ve yerel kaynakların sistematik sürveyansı yapılmış, sis kaybolmuş ve solunum sistemi hastalıklarının mortalite hızı azalmıştır. Fransa'da Annecy gölünün kirlenmesi sonucunda yapılan benzeri çalışmalarda başarı sağlanmıştır. Ülkemizde Zonguldak kömür madenlerinde yapılan metan gazının sistematik ölçümünü kaynak sürveyansına örnek verebiliriz.

Çevresel sürveyans ve maruziyet sürveyansı: Bu tip sürveyans için düşünülen başlıca ajanlar fiziksel, kimyasal ve karmaşık çevresel ajanlar olarak aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

1-FİZİKSEL AJANLAR:

A- Genel:

- Fizik travma
- Basınç
- Nemlilik
- Isı

B- Vibrasyonlar:

- Subsonik vibrasyonlar
- Gürültü
- Ultrasound

C- Elektromanyetik radyasyonlar:

- Infrared radyasyon
- Optik dalgalar ve laserler
- U.V. radyasyon
- Manyetik alanlar
- Radyofrekansları
- Mikrodalgalar

2- KİMYASAL AJANLAR: Sayıları çok fazla olan, sürveyansı gereken tüm kimyasal maddeleri listelemek olanak dışıdır.

3- KARMAŞIK AJANLAR:

A- Toprak:

- Jeoloji
- Topraklar
- Katı atıkların yok edilmesi

B- Sıvı ve gazlar:

- Hava durumu
- Dış ve iç mekanlardaki tehlikeler

- Toksik maddelerin buharları
- İçilebilir ve içilemez nitelikli su kaynakları:
 - a- Yüzey suları
 - b- Yeraltı suları
 - c- Rekreasyon suyu (sahiller ve yüzey)
- Lağım atıklarının yok edilmesi
- Diğer atıklar

C-insan nedenli çevresel etkiler:

- Giyim
- Konut yapımı
- Kentleşme.

Çevresel sürveyans yöntemleri:

- Hızlı değerlendirme
- Rutin sürveyans
- Otomatik sürveyans
- Ad hoc sürveyans
- Sentinel (nöbetçi) sürveyans
- Tarihsel sürveyans.

Hızlı çevresel değerlendirme:

Gelişmekte olan bölgelerde ve acil durumlarda uygulanır (1).

Gelişmekte olan bölgelerde hızlı değerlendirme yöntemleri hızla endüstrileşen kentsel alanların çevre sorunlarının çözümünde kullanılmaktadır.

Hızlı değerlendirmede amaç:

- kaynaktan salınımı,
- çevresel etkileri,
- topluluğun ajana maruziyeti,
- sağlığa etkileri değerlendirilir.

Rutin Çevresel Sürveyans:

Çevresel sürveyansın en sık uygulanan tipidir. Amaç hava ve su kalite kontrolüdür.

Hava için ana hedefler endüstriyel bölgelerin yakınındaki kentsel alanlardır. Örnekleme yapılırken insanların yerleşim yoğunluğu, sabit ve hareketli kaynaklardan yayılım dönemi ve süresi, baskın rüzgarlar ve diğer özel meteorolojik durumlara dikkat edilir.

Havadaki ölçümler:

Metan, nitrojen monoksit, karbon monoksit gibi gazlar sürekli; buharlar saatlik; gravimetri (kütle ölçümü) günde üç kez; toz, sülfürik asit, oksidanlar ve nitrojen oksit günlük; sedimentler aylık; ozon, kükürt dioksit vs. sürekli veya günlük ölçülür.

Su şebekelerinden örnek yeni bir kaynak hizmete girince, yeni bir su havzası kullanıldığında yada su kaynağında büyük bir değişiklik olduğunda alınır ve tüm kimyasal incelemeler yapılır. Kimyasal maddeler için yapılan örnekleme mikrobiyolojik maddeler için yapılanlardan daha az gereksinim duyulur.

Kimyasal maddeler iki grupta incelenir:

Tip 1 kimyasal maddeler: Su dağıtım şebekesinde değişime uğramazlar. Örnek su sağlanan tesisten alınır. Arsenik klor, siyanat, flor, selenyum, kalsiyum, magnezyum, sodyum, sülfat ve tüm çözünmüş katılar bu gruba girer.

Tip 2 kimyasal maddeler: Su dağıtım şebekesinde bazı değişimlere uğrarlar. Örnek su musluğundan (tüketicinin) alınır. Alüminyum, benzen, klorlanmış alkaliler, fenoller, demir, mangan, benzopiren, kadmiyum, krom, bakır, kurşun, çinko bu gruba girer.

Otomatik Sürveyans: Çevrenin sürekli değerlendirilmesi ve sistematik feedback için kullanılan gelişmiş bir rutin sürveyans yöntemidir, ilk örneği Rotterdam bölgesinde hava kirliliği için kurulan sistemdir. Bu sistemde kükürt dioksit ve diğer ilgili değişkenlerin düzeyi güvenlik sınırlarını aşar aşmaz alarm verilir ve endüstriyel aktivitelerin bir kısmı durdurulur. Çeşitli alarm aşamaları ve aktiviteleri durdurmak için yasalar vardır. Ülkemizde Muğla-Yatağan Termik Santralinde uygulanan radyasyon alarm sistemi otomatik sürveyans örneğidir.

Ad Hoc Tipi Çalışmalar;Rutin sürveyansın yetersiz kaldığı durumlarda uygulanır. Kısa süreli ve tek bir konuda yapılan çalışmalardır. Tüm çevresel alanı (toprak, çimen, hava, sebzeler, sedimentler ve nükleer patlama sonucu ortaya çıkan partiküller) ve çeşitli biyolojik maddeler (kan, diş) kapsar. Bu gibi incelemelerin çoğu yüksek düzeyde kurşuna maruz kalmış bölgelerde yapılmıştır.

Sentinel (nöbetçi) Sürveyans: Klasik örneği madendeki kokusuz doğal gazın (metan) kazara yayılımında alarm sistemi olarak madenciye uyarıcı olan 18. yüzyıldan yakın zamana kadar kullanılan madenci kanaryasıdır. Günümüzde ıspanak gibi bahçe sebzeleri ve ev hayvanları sentinel olarak kullanılmaktadır. ABD'nin endüstrileşmiş bölgelerindeki köpeklerde mesane kanseri görülmesi insanlarda mesane kanseri görülmeden önce kaydedilen bir biyolojik yanıttır. Diğer örnek ABD silahlı kuvvetlerinde askeri köpeklerin postmortem nekropsisi bulgularının bu köpeklerin bulunduğu askeri havaalanlarının yakınında yaşayan insan topluluğu için sentinel sürveyans sistemi olarak kullanımınıdır.

Bu sistem esas olarak kırsal bölgelerde pestisit kullanımının sürveyansı içindir.

Ülkemizde Körfez Savaşı (Irak-Kuveyt) sırasında olası kimyasal gaz bombaları için gazı insandan önce algılayan tavukların kullanımı sentinel sürveyans örneğidir.

Tarihsel Sürveyans: Geçmişteki durumlarını şimdiki durumlarıyla karşılaştırmak üzere çevreyle ilgili maddelerin tahmin yapmak için kullanımınıdır. En sık incelenen maddeler: Sedimentler, buz ve kar, cürümü kısmen karbonize olmuş bitkiler, ağaç halkaları, kağıt, toprak, müze örnekleri, kuş pislikleri, insanlardan kalan saç, diş, kemik ve organlardır.

Sedimentler Kuzey Amerika ve Avrupa'daki göllerde incelenmiş, endüstriyel devrimin etkileri izlenmiştir. Buz ve kar Kuzey ve Güney Kutbu ve Avrupa buzullarında analiz edilmiştir. Ana yolların yanındaki ağaçların halkalarında kurşun incelenerek kirlilik kaydedilmektedir. Balık ve kurutulmuş kuş tüyü gibi zoolojik örnekler alkil civa saptamada, liken ve yosunlar gibi kurutulmuş bitki örnekleri alkil kurşun saptamada, midye kabukları deniz kirliliğinin saptanmasında kullanılmaktadır.

Saç örneklerinde kurşun, dişlerde kurşun ve florid konsantrasyonu saptanır. Geleneksel hekimlikte kullanılan kurumuş umbikal kordları (göbek kordonları) 1930'dan bu yana Japonya'nın Minamata bölgesinde metil civa düzeyinin kaydedilmesinde kullanılmaktadır.

Dünyada pek çok ülkede bulunan esas olarak serum bankaları olarak bilinen biyolojik bankalar kirliliğin kanıtları olan örneklerin saklanması için kullanılabılır.

Uluslararası Düzeyde Sürveyans:

Kimyasal ajanlar hava ve su yoluyla politik bariyerleri (ulusal sınır) aşar. Aynı kaynakları paylaşan ülkeler işbirliği yapmaktadır. İngiltere ve Almanya arasında hava kirliliği sahası bulunmaktadır. Akdeniz ülkeleri arasında "Barcelona Antlaşması", Karadeniz çevresindeki ülkeler arasında "Karadeniz'in Korunması Antlaşması" (Nisan 1992, Bükreş) imzalanmış ve Türkiye de bu antlaşmaları imzalamıştır.

İyonizan Radyasyon: Uluslararası işbirliğinin bir diğer önemli alanıdır. Uluslararası Atomik Enerji Ajansı (IAEA) radyoaktif ürünlerin kullanımı konusunda çeşitli kitaplar yayınlanmıştır. Her tip salınım için salınan nüklidin doğal, yayılım yolları incelenmektedir. Bunlar salınım süresince insanla direkt ilişki yolları, salınımdan sonra toprağa, sedimente, sahillere, yeraltı ve yerüstü sularına, bitki köklerine, bitkilere, hayvanlara, süt, yumurta, et gibi ürünlere temasıdır.

Biyolojik Sürveyans: İlk olarak işçi sağlığı çalışmalarıyla başlamıştır. Bunlar analitik epidemiyolojik yaklaşıma dayalı çalışmalardır. Global Çevre Monitorizasyon Sistemi (GEMS) maruziyet izlemi kapsamında kanda kurşun ve kadmiyum düzeylerini ölçümünü içeren bir proje uygulamıştır. Başka bir projede organoklorlu insektisitlerin (DDT gibi) insan sütünde ölçümü yapılmıştır.

GEMS-HEAL (Human Exposure Assessment Location) iklimin ve yaşam tarzının insan sağlığına etkilerini incelemektedir.

Fiziksel ve kimyasal ajanların sağlığa etkileri iki uluslararası programda değerlendirilmektedir:

- 1- Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı (IARC),
- 2- WHO ve UNEP'in birlikte yayınladığı "Çevre Sağlığı Kriterleri".

Sonuç olarak kimyasal ve fiziksel çevre faktörlerinin sürveyansı artan bir gereksinimdir. Kaynak monitorizasyonu ve gerekirse hızlı değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Maruziyet izlemi sadece işçi sağlığı alanında değil genel popülasyonda da uygulanmalı, çevre sentinelleri, maruziyet kayıtları, biyolojik bankalar gibi teknikler geliştirilmelidir.

Rutin sürveyansın yetersiz kaldığı durumlarda ad hoc çalışmaları yapılmalıdır.

Çevredeki fiziksel ve kimyasal maddelerin sürveyansı günümüzde halk sağlığı uygulamasının önemli bir parçasıdır.

Kaynak:

1. Surveillance in Health and Disease. L.Masse. Oxford University Pub. 1987.
2. Rio Deklarasyonu: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1992.

Hazırlayan: Dr.Nuray YEŞİLDAL

SEÇİM

Çok bilen çok yanılır
Az bilen daha çok

Hiç bilmeyen
Yanıldığını bile bilmeyecek

Bu kadar mutlu kişiyi
Kim seçmeyecek?

(Özdemir Asaf. Bundan sonra Mutluluk, Adam Yayınları, Ocak 1993)

ÇEVRENİN KORUNMASI VE İŞ GÜVENLİĞİ ARASINDA KÖPRÜ KURMAK

Çalışanlar, işyerindeki çevre politikası hakkında daha çok söz sahibi olmalıdır. Bu nedenle Finlandiya'da, iş güvenliği ve çevrenin korunması ile ilgili gelişmeleri araştırmak üzere bir komite kurulmasına karar verilmiştir. Komiteye, iş Sağlığı Enstitüsü'nün yöneticisi olan Jorma Rantanen başkanlık etmektedir. Yürürlükteki Finlandiya yasalarına göre işverenler, çevre politikaları hakkında çalışanlara danışmak zorunda değildir. Yine de, başta kimya endüstrisindekiler olmak üzere işverenler, işçilerle birlikte karar verme çabalarından vazgeçmemişlerdir. Komite, işçilerin çevresel girişimlerin planlanmasına katılmasını önermektedir. Ayrıca çevre konusunda verilmiş olan izinlerin nasıl uygulandığını değerlendirmede de işçilerin rol oynaması gerektiğini düşünmektedir. Başka bir öneri de, iş uygulamaları ya da iş koruması sırasında çevrenin, kişilerin sağlığının ve mülklerinin zarara uğramamasını işverenlerin sağlamasını öngörmektedir. Ayrıca İşverenlerin bir sağlık ve güvenlik politikası oluşturmalarının da zorunlu tutulması düşünülmektedir. Bu da hem yönetimin, hem de personelin işidir.

Herkes için bir ders

Komite, endüstri konfederasyonlarının ve sendikaların, eğitim materyali ve çevrenin korunması hakkında işçilere bilgi sağlamasını önermektedir. Başlangıç için küçük ve orta ölçekli işletmelere iş güvenliği ve çevrenin korunması hakkında bilgi paketleri gönderilmelidir. Bu arada topluma da, ilkokuldan başlayarak bu konular hakkında daha fazla eğitim verilmelidir.

Komite, çalışanların eğitimi yanında çevrenin korunmasını da toplu strateji içine katmanın önemini vurgulamaktadır. Çevre korunmasının kalite yönetiminin etkin bir unsuru haline gelebilmesi için, şirketlerin, iş güvenliği uygulamaları ve çevrenin korunmasıyla ilgili maliyet-yarar analizi yöntemlerine gereksinimleri vardır.

Sendikaların tartışmaları

Avrupa'nın bütünleşmesinin başlattığı değişime karşın komitenin önerilerinin hemen yürürlüğe konma şansı azdır. Finlandiyalı işverenler, Finlandiya İşverenler Konfederasyonu'nu da arkalarına alarak tutumlarını şu şekilde belirlemişlerdir: çevre politikası işverenlerin kendi sorunudur, çalışanlar bu işe karışmamalıdır. Fin Merkezi Sendikalar Örgütü ve diğer işçi konfederasyonları da komitenin önerilerinden fazla memnun değildir. Daha somut eylemler istemektedirler. Onlara göre çevrenin korunması, iş güvenliği yöneticisinin ya da temsilcisinin görevleri arasında olmalıdır. Sendikalar, tüzüklere ya da çevre korunmasına aykırı olan işlere işçilerin girmeme hakkı olması gerektiğini savunmaktadır, iş güvenliği yasasına göre işçiler şu anda da kendilerinin ya da iş arkadaşlarının sağlığı için ciddi risk taşıyan işleri reddetme hakkına sahiptirler, iş güvenliği temsilcisi, tehlikeli işleri sonlandırmaya yetkilidir.

Gezegenez mi, işiniz mi?

Rio Bildirgesi, gelişmeyi sürdürmeleri ve daha ileri götürmeleri için sendikaları zorlamaktadır. Ancak işler dengede ise bunun mantıklı bir istem olduğu söylenebilir mi? Fin Merkezi Sendikalar Örgütü'nün Çevre Koruma Sekreteri Markku Wallin, "Sendikalar artık bu konu ile yakından ilgilenmelidir. Ekonomik durumdaki her yeni dalgalanma, öncelikleri de değiştirmektedir. Birkaç yıl önce çevrenin korunmasına önem verilirken ekonomik durgunluk başlayınca bu konu gündemden düşmüştür. Şimdi öncelikli konular işsizlik ve iş güvencesidir" demektedir. Wallin'e göre eğer ciddi bir çevresel felaket ile iş güvencesi arasında seçim yapmak gerekseydi, sendikalar her zaman için önce dünyayı düşünürlerdi. Doğal olarak en iyi tutum ekonominin durumunun yeniden iyileştirilmesi ve çevreyi riske sokmadan işlerin güvence altına alınmasıdır. Daha az kritik konular hakkında görüşmelerle uzlaşmaya varılabilir.

Rio Dünya Zirvesi'nde iş güvenliği temsilcilerinin yokluğu dikkatleri çekerken, sendika temsilcileri gruplar halinde gelmişlerdi. Rio Bildirgesi'nin "işçilerin ve sendikaların rolünün artırılması" başlıklı bölümünde iş güvenliği ile çevrenin korunması arasındaki

bağlantıyı ışık tutulmuştur. Bildirgenin önemli sonuçlarından biri de, işçilerin hem iş güvenliği hem de çevrenin korunması hakkında eğitilmelerine, ayrıca ILO'nun desteğinde devlet, işçiler ve işverenler arasında üçlü işbirliğinin sağlanmasına giden yolu açmış olmasıdır.

Fin Merkezi Sendikalar Örgütü, yıllar boyunca, çalışanların çevresel girişimleri hakkında bir dizi eğitim materyali hazırlamıştır. Çevresel konulara iş güvenliği eğitimi sırasında da değinilmektedir, ancak sendikalar düzenledikleri çevre koruma kursları için hala işverenlerden kaynak sağlamak zorundadır. Wallin'e göre "Çevre konusunda gelecek vaadedilen ilerlemelerin kaydedildiği kimya ve kağıt endüstrisinde faaliyet gösteren sendikaların kararlarında, çevrenin korunması için işbirliği yapılacağı konusu zaten bulunmaktadır. Bu konudaki güncel eğitim materyali kısıtlı olduğundan diğer sendikalar, hatta işveren konfederasyonları bizi konferanslar vermek üzere davet etmektedirler. Çevrenin korunması işyerlerinde gerçekten gündemdedir." "Var olan alt yapı çevrenin korunması konusunda uygun bir çerçeve oluşturuyor mu, yoksa bu amaca yönelik ayrı bir yapı mı oluşturulmalı?" sorusuna Wallin "Ayrı bir yapılanma düşünmüyoruz" şeklinde yanıt veriyor, "Çünkü çevreyle ilgili eğitim ve çevre sorunlarının farkında olma, iş güvenliği ile ilişkili, bir bakıma da benzer konulardır."

BÜYÜTEÇ

- Özelleştirme Konusunda Genel Bir Değerlendirme
- Çimento Sektöründe Özelleştirme
- Kapitalizm, Özelleştirme ve Sağlık
- İngiltere'de Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Mücadelesi
- Özelleştirme, Taşeronlaştırma, Sendikasızlaştırma

ÖZELLEŞTİRME KONUSUNDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

I. Özelleştirme Gerekçeleri:

KiT'lerin özelleştirilmesi doğrultusunda bir dizi iktisadi, finansal, sosyal ve siyasal gerekçelerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu gerekçeleri aşağıdaki gibi gruplandırabiliriz:

- KiT'ler verimli çalışmamaktadır, buna karşın özel işletmelerde verimlilik yüksektir.
- Verimli çalışmayan KiT'lerin zarar etmesi nedeniyle devlet bütçe kanalıyla KiT'leri finanse etmek zorunda kalmaktadır. Kamu finansman açığını besleyen KiT'ler enflasyonun hızlanmasına yol açmakta, dolayısıyla düşük hatta orta gelir grupları mali açıdan mağdur olmaktadır.
- Özelleştirme ve hatta tasfiye (KiT'lerin faaliyetlerine son verme) toplum üzerindeki finansal yükün ortadan kalkmasını sağlayacaktır.
- Özelleştirme sonunda mikro platformda verimli çalışan işletmelerin oluşması sayesinde makro platformda da verimlilik artacak ve iktisadi performansta iyileşme kaydedilecektir.
- Kamu tekellerinin ortadan kaldırılması ile ekonomide rekabet ortamı-yaratılacak, böylece piyasa fiyatlarının belirlediği optimum kaynak dağıtımı gerçekleşecektir.
- Özelleştirilen sermaye piyasasının gelişimine olumlu katkısı olacaktır. Borsa yoluyla özelleştirilen işletmelerin hisse senetlerini elde edenlerin giderek artması sermayenin tabana yayılmasını sağlayacaktır. Bu olgu hisse senedi sahibi olan küçük tasarrufluların bir yandan işletmenin verimli çalışmasını denetlemelerine, diğer yandan da demokratik mekanizmaların daha sağlıklı çalışmasına yol açacaktır. Kısacası özelleştirme "halk kapitalizmi"nin (popular capitalism) yerleşmesini sağlayacaktır.
- Özelleştirme sonucunda KiT yönetimine siyasal iktidarların müdahalesi ortadan kalkacak, söz konusu işletmeler siyasal vesayetten kurtularak sağlıklı biçimde yönetilme olanağına kavuşacaklardır. Yukarıda sıralanan "baştan çıkarıcı" gerekçelerin verdiği mesajlar son derece nettir:
- Devlet verimli ve kârlı işletmecilik yapamaz.
- Nihai hedef piyasa mekanizmalarının tam olarak çalıştığı "serbest" piyasa ekonomisine ulaşmak olduğu için özelleştirme gereklidir.

- Devletin ekonomiye müdahalesi ve devlet işletmeciliği rasyonel kaynak dağıtımını bozmaktadır.

- "Serbest" piyasa ekonomisinin güçlenmesi demokrasinin gelişmesini sağlamaktadır.

Türkiye bağlamında ele alındığı zaman, yukarıda belirtilen gerekçeler ve özünde taraflı "değer yargılan" niteliğindeki mesajların medya aracılığıyla sürekli olarak topluma iletildiği ve özelleştirme lehinde kamuoyu oluşturulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. İşin ilginç ama sakıncalı yönü özelleştirme konusunda belirgin biçimde bir devlet politikasının oluşturulmaya çalışılmasıdır. Nitekim genel hatlarıyla koalisyon ortakları ile ANAP arasında konuya ilişkin ciddi bir farklılığın olmadığı gözlenmektedir.

II. Gerekçeler Geçerli mi?

Özelleştirme konusundaki sis perdesini aralayabilmek ve kavram kargaşasını ortadan kaldırmak için önemli gördüğümüz bazı noktaları çok kısa olarak teorik tartışmalara ve açıklamalara girmeksizin, vurgulamaya çalışacağız.

- KiT'lerin özel işletmelere göre daha düşük verimliliğe sahip olduğu, özelleştirilen işletmelerde verimliliğin arttığı görüşünün somut tabanı bulunmamaktadır. Şöyle ki, özelleştirme sonrasında verimliliğin ölçümünü yapan çalışma sayısı -uluslararası planda- kısıtlıdır. Söz konusu araştırmaların sonuçları da kesin bir yargıya ulaşmayı sağlamamaktadır. Türkiye'ye ilişkin çalışmalar ise KiT'lerin özel işletmelere göre daha düşük verimliliğe sahip olduğunu işaret etmemektedir. 1963-76 kesitini kapsayan bir çalışma (Kruger-Tuncer) ile 1976-88 kesitine ilişkin bir diğer araştırma (E. Uygur) kamu sektörünün özel sektöre göre daha yüksek verimlilik artışı kaydettiğini göstermektedir. 1973-85 dönemine ilişkin üçüncü bir araştırma (S. Özcumur) sanayide verimliliğin düştüğü bir zaman kesitinde kamu işletmelerinin performansının özel işletmelerinkinden yüksek olduğunu işaret etmektedir. K. Boratav'ın yönlendirdiği diğer bir ortak çalışmada ise KiT'lerde emek verimliliğinin 1981-88 kesitinde %6,8 oranında arttığı işaret edilmektedir. Uyyur'un hesaplarına göre ise aynı

dönemde özel sektördeki artış %5,9 olmuştur. Üstelik aynı dönemde KiT yatırımları yılda ortalama %22 oranında düşerken, özel sektör yatırımları %7,9 artmıştır. Yani azalan yatırımlara karşın özel sektöre göre daha yüksek verimlilik artışı sağlayan bir kamu sektörü mevcuttur.

- Ancak 1990'dan itibaren KiT'lerin (seksenli yılların ortalarından sonra giderek düşen) performansları ciddi bir sarsıntı geçirmeye başlamış ve KiT sistemi bir açmazla düşmüştür. Seksenli yılların başlarında uygulamaya konulan "istikrar ve yapısal uyum" programı ve politikaları, bu bağlamda enflasyon koşullarında gerçekleştirilen finansal liberalizasyon politikaları KiT'lerin **de facto** tasfiyesine giden yolları açmıştır. Burada

belirtilmesi gerekli nokta KİT'lerin teknolojik yenilenmelerini sağlayacak yatırımların genelde engellenmiş olmasıdır. KİT'lerin imalat sanayiinde yoğunlaştığı bilinen bir gerçektir, ancak 1984'den itibaren bu sektöre yönelik sabit sermaye yatırımlarında çok ciddi bir gerileme gözlenmektedir. Ancak işlevleri nedeniyle bazı KİT'ler yatırımları sürdürmüşler, kendi kaynaklarıyla ağır yatırım yükünü karşılayamadıkları için de ciddi bir finansal darboğaza sürüklenmişlerdir.

1 Nitekim seksenlerin ortalarından itibaren

devlet yatırım önceliğini enerji, telekomünikasyon ve ulaştırmaya kaydırmış, bu stratejinin aracı olarak da TEK ve PTT gibi KİT'leri ve bütçe dışı fonları seçmiştir. Böylece yatırım yükü bütçeden KİT'lere ve fonlara kaymıştır. Bu koşullarda KİT'ler hızla borçlanmışlardır. Nitekim kısa vadeli olan ve yüksek faiz üzerinden gerçekleştirilen iç ve dış borçlanmanın neden olduğu finansal yük, TL'nin de değer yitirmesi sonucunda kambiyo zararı olarak daha da katmerlenmiştir.

Yukarıdaki saptamalar verimliliği artırmak için özelleştirmenin gerekliliğini ileri sürenlerin düşüncelerinin gerçekçi olmadığını işaret etmektedir.

- Enflasyonist baskının KİT açıklarına bağlanması yanıltıcıdır. KİT'lerin neden zarar ettiklerinin işletme temelinde ortaya konulması gereklidir. Bilanço analizi tüm KİT'lerin zarar etmediğini işaret etmektedir. Nitekim açıkların önemli bir bölümü sübvansiyon politikalarından ve KİT'lere verilen ağır yatırım görevlerinden kaynaklanmaktadır. Kaldı ki, KİT sistemi bir bütün olarak ele alındığında KİT sisteminin 1967-89 kesitinde, beş yılın dışında, finansal fazla verildiği de görülmektedir. Enflasyon olgusunun KİT'lerin üzerine yıkılması ve diğer etkenlerin sermaye birikimi olgusu ve enflasyon vergisi gibi- dikkate alınmaması yanıltıcı sonuçlara ulaşmamıza yol açabilmektedir. Bu bağlamda Hazine'nin yeterli vergi gelirinden yoksun kalması üzerinde titizlikle durulması gerekli bir noktadır. Kamu kesimi açıklarının kapatılması için öncelikle vergilendirilmeyen sektörler, gruplar ve katmanların üzerine gidilmesi gereklidir.

- Özelleştirme sonucunda devlet tekellerinin ortadan kalkacağı, rekabet koşullarının oluşacağı, böyle etkin kaynak dağıtımının gerçekleşeceği, piyasa fiyatlarının oluşması sonucunda da tüketicinin korunacağı savı gerçekçi değildir. Öncelikle "tam ve mükemmel rekabetin ulaşılmaz olduğunu, yalnızca iktisat kitaplarını dekore eden bir süs olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu piyasanın oluşması ve çalışması için gerekli olan koşullar gerçek yaşamda bir araya gelememektedir (Bu olguyu liberal iktisatçılar da kabul etmektedir!) Günümüzde oligopolcü ve/veya tekelci yapılar mevcuttur. Nitekim Türkiye'de de tekelci yapı son derece nettir. DİE'nin 1989 yılı İmalat Sanayii İstatistikleri tekelci yapıyı açık seçik ortaya koymaktadır. Bu ortamda devlet tekellerinin kaldırılması ile rekabet ortamı yaratılamayacak, kamu tekeli özel tekele dönüşecektir.

- Özelleştirme sonucunda sermayenin tabana yayılacağı savı içi boş bir slogandan öteye geçememektedir. Şöyle ki, gelir bölüşümünün aşırı derece de adaletsiz olduğu bir toplumda sermaye nasıl tabana yayılır? Kaldı ki, deneyim küçük, hatta orta tasarrufunun edindiği hisse senetlerinin kısa bir süre sonra belirli ellerde toplandığını işaret etmektedir (İngiltere örneği). Kaldı ki, borsanın işlevi sermayenin yeniden yapılanmasını, yoğunlaşmasını ve yığılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda borsaya teorik olarak bile öngörülmemeyen bir işlevi vermek gerçekçi değildir. Özelleştirme ile demokrasi arasında bağlantı kurmak ise bir fanteziden ibarettir. Türkiye'de 12 Eylül rejimini destekleyenlerin hızlı özelleştirmeci olmaları bu konuda fazla karşı argüman getirmemize gerek bırakmıyor. Uluslararası planda ele alındığında da benzer bir durumla karşılaşılıyor; Batı ülkelerinde demokratik sistemin kurulması ve işlemesi özelleştirmenin gerçekleştirilmediği dönemlerde somutlaşmıştır!

- KİT yönetimlerine siyasal müdahale olduğu savı gerçektir, ancak büyük sermayenin bu yönetimlerden şikayetçi olması, atamaları yapan sağ hükümetler ile büyük sermaye arasında sanki bir uzlaşmazlık olduğu izlenimini doğurmaktadır. Oysa ki, Türkiye'yi geçici birkaç yılın dışında yöneten sağ hükümetler büyük sermayenin aleyhine karar almamışlardır. Dolayısıyla ortada çelişkili bir durum vardır!

3. Sonuç yerine: Özelleştirmenin Gerçek Nedenleri:

- Gerçek neden verimlilik artışının sağlanması değildir (yukarıda açıklandı).

- Gerçek neden kârlılık değildir, çünkü özellikle kâr eden kuruluşlar özelleştirilmektedir. Örneğin ÇİTO SAN'ın en kârlı fabrikaları satılmıştır.

- Gerçek neden ileri teknoloji transferi değildir. Buna örnek olarak ÇİTOSAN ve USAS verilebilir.

- Gerçek neden sermayenin tabana yayılmasını sağlamak değildir. Bunun gelişmiş ülkelerde bile gerçekleşmesi güçtür. Kaldı ki, Türkiye'de blok satış yöntemi uygulanmakta, hatta işletmeler düşük bedel karşılığında yabancı sermayeye devredilmektedir.

- Gerçek neden kamu tekellerinin ortadan kaldırılması değildir, çünkü Türkiye ekonomisinde tekelci (oligopolcü) bir yapı vardır.

O halde gerçek nedenler nelerdir?

- Kamu kesimi açıklarını kapatmak için kârlı işletmeler elden çıkarılmaktadır.

- ideolojik amaç son derece nettir; sosyal mülkiyete gidebilen yolları açabilmek kamusal mülkiyet tamamen tasfiye edilmek istenmektedir.

- Sendikaların gücü kırılmaya çalışılmakta, çalışanların örgütlenmelerinin engellenmesi, en azından önemli ölçüde zayıflatılması amaçlanmaktadır.

- Sorun kaynak tahsisi ve gelir bölüşümüne ilişkindir. Şöyle ki, seksenli yıllara dek KİT'lerden yakınmayan büyük sermaye artık KİT'ler aracılığıyla elde ettikleri kaynaklara doğrudan el koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda yalnızca KİT'lerin özelleştirilmesi ve tasfiyesi değil "kamu yararı"na sahip tüm sektörler ve faaliyet

alanlarının özel sektöre devri söz konusudur. "Etkin" veya "rasyonel" kaynak tahsisi ve kullanımı, kârın maksimize edildiği alanlarda kaynakların kullanılması ile özdeşleşmektedir. Bu bağlamda "kamu" veya "kamusal" nitelikteki tüm alanlara özel/büyük sermayenin el atması ve ideolojik bombardıman ile : de "sosyal yurttaş"ın, "piyasa yurttaş"ına dönüştürülmesi amaçlanmaktadır,

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ
Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi

ÇİMENTO SEKTÖRÜNDE ÖZELLEŞTİRME

Ülkemizdeki özelleştirmenin temel amaçlarının başında Devlet'e kaynak sağlamak ve KiT'lerin siyasi baskılardan kurtarılacak daha verimli çalışır hale getirilmeleri gelmektedir. Ancak, bunlara başka nedenler de eklenerek özelleştirmenin gerekliliği ileri sürülmektedir. Öte yanda, iktisatçılar tarafından, KiT'lerin misyonlarının daha bitmediği, KiT'lerin sanıldığı gibi verimsiz olmadığı ve bütçe açığının kapanması için KiT'lerin satılmasının yalnızca geçici bir rahatlama sağlayacağı ve özelleştirmenin bir amaç değil bir araç olması gerektiği konusunda çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. Yani, KiT'lerin özelleştirilmesinin ne kadar gerekli olduğu ve gerekli ise bunun ne şekilde yapılması gerektiği hala tartışma konusudur. Bu tartışmaya girmeden, özelleştirme kararının verildiği ve uygulamaya geçildiği varsayımıyla olaya yaklaştığımız zaman bile bu özelleştirmenin yapılış biçimi üzerinde dikkatle durmak gerektiği ortaya çıkmaktadır. Özelleştirme çalışmalarının ilk başlangıcına göz attığımızda, o zamanki bazı kararların isabetli olmadığı açıkça görülüyor. Yukarıda belirtilen özelleştirmenin temel amaçları doğrultusunda konuyu ele aldığımızda, ÇİTOSAN'daki ilk özelleştirme girişimlerinin bu her iki amaca da tam olarak hizmet edemediği görülmektedir. 1987'de özelleştirmeye ilk olarak zaten hisselerinin %50'den fazlası özel sektörün olan iştiraklerdeki ÇİTOSAN paylarının satılmasıyla başlanmıştır. Söz konusu fabrikalar zaten özel sektör statüsünde işletildiği için siyasi bir baskıdan uzak bulunuyorlardı. Özelleştirmeye bu şekilde başlanması Devlet'e kaynak sağlama amacının ön plana çıkartıldığı görüntüsünü vermektedir. Ancak, olaya uzun vadede baktığımız zaman bu amacın da yerine getirilmediğini görüyoruz. İştiraklerdeki ÇİTOSAN hisselerinin satılması ve bunu takiben en karlı fabrikaların blok satışı; ÇİTOSAN'a satış gelirlerinden zamanında pay verilmemiş olması, sermaye yetersizliği ve kısa vadeli banka kredisi kullanılmış olması gerçekleriyle birleşerek, 1987'de 57 milyar TL. kâr eden ÇİTOSAN'ın 1990'da 7.3 milyar TL, 1991 'de ise 334.8 milyar TL zarar etmesine neden olmuştur. Ayrıca, bu konuda kamuoyunda hakim olan ve sıkça sözü edilen, KiT'lerin Devletin sırtında kambur olduğu anlayışının da, yaptığımız araştırmalar sonucunda ÇİTOSAN için geçerli olmadığı görülmüştür. Şöyle ki, bugüne kadar 23 çimento fabrikasından 16'sı özelleştirilerek satılan ÇİTOSAN'ın 1970-1992 yılları arasındaki 23 yıllık hesaplarını. Merkez Bankası'nın liranın değerine uyguladığı deflasyonu gözönünde tutarak araştırdık. Buna göre, ÇİTOSAN, 23 yılda Hazine'den, Devletten 4 trilyon 409 milyar TL alırken, buna karşılık, kurumlar vergisi, istihsal ve katma değer vergisi, resim ve harçlar, çalışanların vergisi, devlet bankalarına ödenen faizler olarak toplam 47.5 trilyon TL. Devlete ödemiştir. Devletten aldığına yaklaşık 10 katını Devlet'e kazandıran ÇİTOSAN'ın hiç de kambur olmayan kârlı fabrikaları özel sektöre satılırken zarar eden seramik fabrikaları yine Devlet'e kalmıştır. Öte yanda, fabrikayı satışa sunup en fazla teklifi verene satmak fikri belki zarar eden fabrikalar için düşünülebilir. Ama Devlet'e kaynak sağlayan fabrikaların bu yöntemle satılmamaları gerekir. Çünkü, kâr eden bir fabrikanın özelleştirilmesinde amaç: "Ne pahasına olursa olsun o fabrikayı satmak, özelleştirmek" olmamalıdır.

Ne pahasına olursa olsun satalım anlayışına bir de bu fabrikaları kime olursa olsun satalım anlayışı da eklenildiğinde sonuç daha da olumsuz olmaktadır. Çünkü, çimento sektöründe satılan her fabrika aynı zamanda bir çimento pazarıdır. Çimentonun satış fiyatı da serbest piyasa koşullarına göre belirlenmekte, yani piyasada artış olabileceği gibi rekabetten dolayı inişler de olabilmektedir. Bu nedenle, bir bölgede birbirine yakın fabrikaların aynı grubun elinde olması, serbest piyasanın ön koşulu olan rekabet olayını ortadan kaldırmakta ve tekelleşmeyi yaratmaktadır. Çünkü, çimento nakliye giderlerinin yüksekliği uzak mesafedeki fabrikaların rekabetini engellemektedir.

Doğu'daki fabrikalarda ise, tekel durumu çok daha önemlidir. Örneğin, Van fabrikası isterse, piyasa fiyatından çok daha fazlaya çimento satabilir. Bunu da hiç kimse engelleyemez, çünkü çevre fabrikalar çok uzaktadır. Hiçbir fabrika oraya çimento götürüp daha ucuza satamaz. Ama bu fabrika şu anda Devlet'in elinde olduğundan, genelde ülke düzeyinde hangi fiyat uygulanıyorsa burada aynı fiyat uygulanmaktadır.

Prof. Dr. Nevzat ÖZGÜVEN
ÇİTOSAN Genel Müdürü

KAPİTALİZM, ÖZELLEŞTİRME ve SAĞLIK

İktisatçılara göre bireyin üç temel ihtiyacı vardır. Beslenme, giyinme ve barınma. Bu ihtiyaçlara cevap verecek ürünlerin alınıp satıldığı piyasalara "mal" piyasaları adı verilir. Kapitalizmi veya serbest piyasa düzenini savunan düşünürlere göre, mal piyasalarında üreticilerle tüketicileri karşılaştıran ve belli bir piyasa fiyatı üzerinde anlaşmalarını sağlayan, rekabet düzenidir. Bu piyasanın arz yönünü temsil eden üreticiler ve firmalar kârlarını; tüketiciler ise refahlarını artırmanın hesabı içindedir.

Eğer piyasada rekabet varsa, o mal piyasasında denge vardır. Üretici tüketici ve bütünüyle toplum bu piyasada azami tatmini sağlamış olur. Oysa günümüzde özellikle tarım dışı mallarda rekabet yoktur. Firmalar rekabet yerine anlaşmaya öncelik veriyor." Örneğin, Türkiye'de sanayi mallarında az sayıda firmaların egemenliği vardır. Aralarında anlaşarak fiyat belirlerler. Tüketici çaresizdir. Düşük fiyat, elde ederken toplum

refahı sınırlandırılmış olmaktadır.

Bireylerin yukarıda belirlenen üç temel ihtiyacına "biyolojik ihtiyaçlar" dersek, bunların dışındakilere de 'sosyal ihtiyaçlar' adı verebiliriz. Çağımız insanı eğitim düzeyine bağlı olarak bu ikinci küme ihtiyaçlara büyük önem vermektedir. Buna bağlı olarak gelişmiş ülkelere "hizmet toplumu" adı verilmektedir. A.B.D., Almanya, Fransa gibi ülkelerde tarım ve sanayi mallarının üretiminde ve dağıtılmasında ciddi yapısal sorun yoktur. Oysa sağlık, eğitim, sosyal güvenlik,, gibi konularda hem üretim hem de dağıtım aşamasında tüm ülkelerde derecesi farklı olmak birlikte ciddi çözüm bekleyen sorunlar vardır. Başka bir deyişle "kapitalizm" çağdaş insanların sağlık hizmetleri talebini kalite, miktar ve dağıtım açısından zamanında ve istendiği ölçüde karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin XX. yüzyıla her türlü mal üretim ve dağıtımında öncü olarak damgasını vuran kapitalizmin jandarması A.B.D. de nüfusun yaklaşık % 30'u sağlık hizmetlerinden yararlanma olanağına sahip değildir. Başkan CUNTON piyasa düzeninin çözemediği bu temel insani sorunu, devlet müdahalesiyle hatta yasal düzenlemelerle çözmeye savaşı vermektedir. Son kırk yılda tüm ileri kapitalist ülkelerde devlet zaman zaman çeşitli mal piyasalarına üretici olarak girmiştir. Birinci ve ikinci petrol krizinden sonra durgunluğa giren bu ülkeler kamu sektörünü küçültmeyi amaçlayan girişimler başlattılar. Kamu sermayesiyle kurulmuş firmaları "özelleştirme" yoluyla devretme programları başlattılar. devlet elinde zarar veden veya yeterince verimli çalışmayan kuruluşları özel sektöre satarak sağlanacak fonlarla bütçe açıkları kapatılacak, dolayısıyla vergileri artırmaya gerek kalmayacaktı. Bu modeli uygulayan İngiltere'de "Bayan Başbakan" ve geçen ay içinde de Yunanistan'da muhafazakar hükümet iktidarı kaybetti. Konuyu daraltarak Türkiye açısından ele aldığımızda şunu görüyoruz. Özal, Demirel ve Çiller hükümetleri "iki açıklı büyüme modeli" uygulayarak ülkeyi "stagflasyon" dediğimiz ekonomik hastalığa teslim ettiler. Devlet bütçesi her yıl artan oranda açık veriyor, iç piyasadan borçlanıyor, döviz bütçesi açık veriyor, dış piyasalardan borçlanıyor. Bu uygulama ülkede çarpık bir büyüme süreci yaratmış bu-ekonomide yatırım ortamı ve hevesi kalmamıştır, Böylece işsizlik ve enflasyon bir arada (stagflasyon) yıkıcı olmaya devam etmektedir.

İçerde kaynak yetersizliğini çözmek için Özal "özelleştirme'yi çare olarak ortaya attı. Kamu yönetimindeki tüm iktisadi ve sosyal sektöründe, tedavi hizmetleri veren devlet hastanelerinin de özelleştirilmesi çalışmaları başlatıldı. Ancak T. Çiller'in başında bulunduğu koalisyon hükümeti iç ve dış siyasi olayların ağırlığı altında ezildiği için sağlık sektörüyle ilgili bir çalışma henüz gündeme gelmedi.

Türkiye nüfusunun yarısı köylüdür. Tarımda çalışıyor görünüyor. Ayrıca büyük kentlerin etrafını sarmış kent yaşamından uzak bir başka bir köylü nüfus var. Bunların çok büyük çoğunluğu sosyal güvenlik kurumlarının verdiği hizmetlerden mahrumdur. Açık işsiz veya geçici işlerde çalışan bu nüfus, her türlü hastalıklara açıktır. Bunlara devlet, sağlık hizmetini asgari düzeyde de olsa vermek zorundadır. Bugün hangi özel hastahane yoksula, işsizede, kimsesize kapısını açmaktadır. Kâr amacı ile kurulmuş prestij firmalarıdır bunlar. Sağlık ve eğitim sektörlerinin özelleştirilmesi "vahşi kapitalizme" dönüş demektir. Devlet uzlaştırıcı, yönlendirici ve gerektiğinde koruyucu olmak zorundadır. Özgürlükçü ve çoğulcu genç demokrasimizin geleceği için herkes sağlıklı yaşama hakkını kullanabilmelidir.

Tüm kapitalist ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ilaç sanayi yabancı sermayenin desteğinde hızla gelişti ve genişledi, ilaç firmaları her türlü araçları kullanarak ülkede ilaç tüketimini artıran bir düzen kurdular. Dünyada ve Türkiye'de çok az sayıda büyük firmalar ilaç piyasalarında tekel kârıyla çalışmaktadırlar. Kârlarını artırmak için, küçük ve önemsiz sayılacak yeniliklerle, örneğin isim ve ambalaj değişikliği yaparak, yüksek fiyatlarla piyasaya "yeni" ilaçlar sürebilmektedirler. Bunun adı girişim özgürlüğüdür... Serbest pazar ekonomisidir. ilgili denetim organlarının üyelerini yurt için ve yurtdışı bilimsel (:) toplantılara götüren ilaç firmaları, yeniliklerini yürürlüğe koymak için bilimsel ve yönetsel desteği kolayca sağlayabilmektedirler.

Gelişmiş ülkelerde yapılmış araştırmalar ve resmi istatistikler, toplam sağlık harcamaları içinde ilaç tüketim harcamalarının hız yarışında birinci geldiğini göstermektedir.

Hemen hatırlatalım ki iyi niyetli hekimler de ilaç firmalarının baskısı altında hastasını veya tüketiciyi kayırmada başarısız olmaktadır. Etkili maddesi aynı olan ucuz ilaçla pahalı ilaç farklı ilaç diye eczanelerde satılırken, hastaya kim yol gösterecektir? Hasta reçetede yazılı ilacı almak zorundadır. Hatta ucuz ilaç yazılmışsa eczacı "o kalmadı bu daha iyidir" diyerek pahalısını satmaktadır.

Kişisel ve ulusal düzeyde ekonomik kaynakların etkin kullanımını sağlamak için, sağlık sorunları karşısında öncelikle kişiyi tutsaklıktan ve bağımlılıktan mümkün olduğu ölçüde kurtarmak gerekmektedir. Sağlık hizmeti arz eden ilaç firmasından hekime kadar tüm karar birimlerinin eylemleri özerk bir kamu organınca denetlenmeli ve halka anlayacağı dilde açıklamalar yapmalıdır. Seçilecek "sağlık sistemi" ne olursa olsun, bireylerin büyük çoğunluğunun bilinçsiz olduğu toplumda, küçük bir azınlığın yararına/büyük çoğunluğun zararına ulusal ve bireysel düzeyde kaynak israfı sürecektir. Türkiye'de olduğu gibi...

Prof. Dr. Erdinç TOZGÖZ

Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi

İNGİLTERE'DE SAĞLIK HİZMETLERİNİN SOSYALLEŞTİRİLMESİ MÜCADELESİ

İngiltere genellikle "demokrasinin beşiği" olarak adlandırılır. Bunun nedeni, sanayi devriminin önce bu ülkede gerçekleşmesi ve zamanla güçlü bir işçi sınıfı hareketinin gelişmesidir. Sendikal ve politik mücadele, deneyim ve kazanımların birikimiyle "sosyal devlet" niteliğini oluşturan pek çok unsurun toplumda yerleşmesini sağlamıştır.

Sosyal güvenceler ve sağlık hakkı da bu mücadeleler kapsamında kazanılmıştır. Tüm topluma ve risk

gruplarına yönelik koruyucu hekimlik, halk" sağlığı, iş ve çevre sağlığı uygulamaları yirminci yüzyılın başlarından itibaren talep edilmiş, toplumsal mücadelenin belirlediği dengeler ve gelgitlerle, adım adım geliştirilmeye çalışılmıştır.

Sendikal mücadelenin sağlık hizmeti alanındaki ilk kazanım biçiminin prim-sigorta sistemi olduğunu görüyoruz; yani sadece işçilere, genel vergi dışındaki ödedikleri primlerle finanse edilen ve ancak bir teminat paketi sınırları içinde hizmet güvencesi verilmesi.

Gerçek sosyalleştirme, yani toplumda herkese eşit ve prim topla-maksızın genel vergilerin etkin toplanması ve genel bütçeden ayrılan payla finanse edilen, bir teminat paketi sınırlaması olmaksızın tüm sağlık gereksinimlerinin ücretsiz olarak sağlanması sistemi ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilmiştir. Faşizme ve savaşa karşı büyük bir dayanışma içine giren toplumda işçi partisinin de etkinliğini artmış; savaş sonrasında iktidar programı kapsamında, sosyalleştirilmiş "ulusal sağlık sistemi" yasasının 1948'de uygulamaya konması mümkün olmuştur. Bu süreçte, sosyalleştirilmiş sağlık hizmetinin temel ilkelerini oluşturan "Beveridge Raporu"nu ve üstün çabalarıyla İşçi Partisi Sağlık Bakanı Bevan'ı anmak doğru olur.

İngiliz toplumu, demokratik geleneklerine olduğu gibi, ulusal sağlık sistemine de çok iyi sahip çıkmıştır. Sağlık hizmetleri tek bir yapı içinde yerlerini almaya başlamışlar, tam gün çalışma ve sevk sistemi ile hastaneler birinci basamağı destekleyen üst uzmanlık birimleri işlevini görür duruma gelmişlerdir. Halk özel hizmeti değil kamu sistemini tercih etmiş ve yerel "toplum sağlığı konseyleri" ile hizmetlere katılarak yönlendirilmiştir. Sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri 1980'lere kadar birkaç kez günün gereklerine göre yeniden örgütlenmiş (reorganizasyon), sistemde çeşitli iyileştirmeler (islah) sağlanmıştır. (Tablo 1)

1980'lerle birlikte, İngiliz sosyal devletinin temellerinden sarsıldığını görüyoruz. Uluslararası mali-sermaye çevrelerinin uzun hazırlıklar sonucu geliştirip uygulamaya koydukları "yeni sağ" ekonomik politikalarının "yeni dünya düzeni" operasyonları; Reagan, Thatcher ve Özal gibi "liderler" ile en gözü kara biçimde gerçekleştirilmektedir. "Reformlar" adı altında, en düşünülmeyecek alanlarda dahi, hizmetlerin özelleştirilerek tekeli piyasaya açılacağı gösterilmek istenmektedir (Tablo 2). Doğası gereği piyasa kurallarına uyması mümkün olmayan bu hizmetler için, özellikle İngiliz "yeni sağ ekonomistleri" son derece karmaşık modeller icat etmeye çalışırlar ve medya desteği ile bunların tikanıkları giderecek, kaliteyi arttıracak, sınıfsız, özgür ve verimli toplumu gerçekleştirecek çözümler olduğuna toplumu İnanırma gayretine girerler, Sosyal devleti savunan sağduyulu bilim adamları ise bu zorlamaları "ideolojik" olarak nitelerler ve tüm çabalarıyla toplumu uyarmaya çalışırlar.

Yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları zorluklar, tertip ve gerilemeler rağmen; çalışan kesimler sosyal kazanımları savunma mücadelelerini sürdürürler. Ulusal Sağlık Sistemini (NHS) savunma komiteleri kurulur; özelleştirmeler ve işten çıkarmalara karşı çıkılır, Thatcher'ın çekilmek zorunda kalmasında ve daha sonra Major'un iktidarı yitirme noktasına kadar gelmesinde en büyük payı, ulusal sağlık sistemini değiştirme gayretleri sonucu toplumda doğan tepki ve puan kaybı oluşturur. Ancak bu arada sosyal devletle birlikte, kamu sağlık sistemi de ciddi yaralar almış; özel sağlık kuruluşları, sigorta şirketleri ve tröstleri etkinlik kazanmıştır. Halk sağlığı elemanları ve toplum katılımı devre dışı kalırken; işbirliği ve destek esasına dayanan örgütlenme sarsılmış, eşgüdüm bütünlüğü yerini karmaşaya bırakmıştır, işten çıkarmalar ve işsizlik ciddi huzursuzluk kaynağıdır. (Tablo 3-4).

TABLO 1:

İNGİLİZ ULUSAL SAĞLIK SİSTEMİ-NHS Amaçları:

- Bireyleri sağlıklı kılmaya özendirme ve yardım.
- Sağlık hizmetlerinden eşit yararlanmanın geliştirilmesi
- Yüksek standartta geniş çeşitlilikte hizmet sunumu.
- Hizmeti kullananların makul düzeydeki beklentilerini karşılama.
- Yerel ihtiyaçları karşılayabilen ve ulusal niteliği koruyabilen bir hizmet.

Temel Göstergeler:

Nüfus: 57,6 milyon. Yüzölçümü: 245.000 km².

Kişi başına GSMH: 16550 \$ (Türkiye: 1780\$)

Yıllık Ort. Enflasyon oranı: Yüzde 5,8 (Türkiye: 44,7)

Doğuşta beklenen yaşam süresi: 75 yıl. (Türkiye: 67)

Okur yazar olmayan yüzdesi: 5'ten az. (Türkiye: 19)

Hekim başına nüfus: 810 (Türkiye: 1260)

Hemşire başına nüfus: 240 (Türkiye: 1010)

Bebek ölüm hızı: binde 7 (Türkiye: binde 63)

NHS'nin 1980'lerdeki Özellikleri:

- Sosyalleştirilmiş hizmetler. Finansman merkezi hükümet bütçesinden, t Kapsamlı (Koruyucu, tedavi, rehabilite edici) hizmetlerden sorumlu.
- Hiyerarşik örgütlenme: Bölge (2.5 milyon nüfus), ilçe (100 bin 850 bin. Sağlık hizmet birimleri, hastane, toplum sağlığı hizmetleri vb.)
- Sağlık idareleri kontrolü bölge ve ilçe düzeyinde. (Sağlık meslek mensupları, yerel yönetim ve halk temsilcileri)

- Bölge: İlçelere kaynak aktarımı, üçüncü basamak hizmet planlaması, koordinasyon.
- ilçe: ikinci basamak hizmetler ve toplum sağlığı hizmetleri. Birimler: Doğrudan sağlık hizmetleri.
- Aile Pratisyenliği Komitesi. Kişi başına ödeme, dağılımı düzenleme. Pratisyenler özel ya da kamu mekanlarında. Tüm kuruluşlara hasta şevki.
- Toplum sağlığı konseyleri: Toplum katılımı (denetimi).

TABLO 2:

THATCHER HÜKÜMETİNİN NHS'E ELEŞTİRİLERİ

- Verimsiz/mali özendirmelerden yoksun (bir kamu tekeli verimli olamaz; verimlilik ancak pazar rekabeti ile sağlanabilir.)
- Belli bir sorumluluk yok (Bakan ve yetkililer harcamalardan sorumlu olmalı.)
- Mesleki bağımsızlık çok fazla (Meslek mensupları yöneticilere sorumlu olmalı)
- Sağlık hizmetlerine özel harcamalar yeterli değil.

TABLO 3:

İNGİLİZ ULUSAL SAĞLIK SİSTEMİNİN NİSAN 1991 SONRASI ÖRGÜTLENMESİ

Yapısal Değişiklikler:

- Birinci Basamak: Aile sağlığı hizmet idareleri, fon sahibi genel pratisyenler. (GP'ler).
- İkinci Basamak: Hizmet veren-satın alan ayırımı.

İlçe Sağlık idaresi sayısında azaltma.

Hizmet sunanlar: Doğrudan yönetilen birimler, kendini yöneten tröstler, özel kuruluşlar.

Süreç Değişiklikleri:

- Verimlilik artışı: İç pazar, rekabet.
- Mali sorumluluk yükleme (hekimlere): Sağlık idareleri-aile sağlığı kompozisyonu (işletmecilik, işe alma, ödüllendirme yetkisi, tıbbi denetim mekanizması)
- Tüketici seçimi/gücü: GP'lerle sözleşme (kişi başına ödeme)
- GP'ler sevk kuruluşlarını kendileri seçiyor ve ilçe sağlık idareleri etkiliyor,
- Hizmet kaliteleri artışı (I): Rekabet/sözleşme.
 - İhtiyaçların saptanması.
 - Sonuçların izlenmesi.
 - Tıbbi denetimler.

TABLO 4: NİSAN 1991 NHS REFORMLARI:

- Satın almayı hizmet sunumundan ayırma ve bir iç pazar yaratma.
- Hizmeti sunanlar: Doğrudan yönetilen NHS birimleri.

Kendini yöneten NHS tröstleri. Özel kuruluşlar olabilir.

- Hizmeti satın alanlar: İlçe sağlık idareleri.

Fon sahibi genel pratisyenler Sağlık sigorta şirketleri olabilir.

- İşletme kontrolünün artışı: Bölge ve ilçe sağlık idareleri, kompozisyonunda düzenlemeler, tüketici temsilcilerinin dışlanması. Hizmet sunan birim yöneticilerinin, işe alma, kontrat imzalama, ödüllendirme, tıbbi denetimi sağlama gibi yetkilere kavuşturulması.

- Yeni Aile Sağlığı Hizmetleri idareleri'nin temel sağlık hizmetlerini yönetmesi, kaydolun kişi sayısına göre gelir artışı (rekabet). Fon sahibi GP'ler ile hasta harcamalarının tümüyle aile hekimlerine verilmesi.

=> Son derece karmaşık, süratle (her hafta) değişen, belirsizlik ve söylenenlerden farklı değişimlerin olduğu, özelleşmiş, sigortacılık ve işten çıkarmaların arttığı, toplum katılımının kalktığı bir süreç.

Şimdi İngiltere'de çalışan kesimler, bir yandan yeni dünya düzeninin yaşamın tüm alanlarındaki operasyon şoklarını atlattırmaya çalışırken; diğer yandan yaşadıklarından dersler çıkarmaya, daha verimli toplumsal modeller geliştirmeye, barışı ve demokrasiyi korumaya, sosyal devlet hizmeti haklarına yeniden kavuşmaya gayret ediyorlar. Bunu da her zaman olduğu gibi tüm dünya ile iletişim kurarak yapıyorlar.

Dr. Derman BOZTOK
Halk Sağlığı Uzmanı

ÖZELLEŞTİRME, TAŞERONLAŞTIRMA, SENDİKASIZLAŞTIRMA

Özelleştirme ve Taşeronluk

"Yıllardır yatırım yapılmayan KİT'leri bugün zarar ediyor diye kapatmak istemek, devlet terörüdür"(1). Muhalefetteyken böyle diyen Tansu Çiller, Başbakan olduktan sonra gündemin birinci maddesine özelleştirmeyi koydu ve Meclis'te bile görüşülmeden kararnamelemlerle KİT'leri satmaya başladı. Özelleştirmeye amaçlanan ne? Gerçekten ekonomi düzluğe çıkacak mı? Özelleştirmenin boyutları nelerdir? Kısaca bu sorulara yanıt aramaya, özelleştirmenin bir alt boyutu olan taşeronluk konusunda biraz daha ayrıntılı bilgiler sunmaya çalışacağız.

Özelleştirmenin Temeli İdeolojiktir

Özelleştirme ideolojik bir konudur. İdeoloji" sözcüğü belki bazılarında istenilmeyen çağrışımlar yapabilir; ama ideolojisiz insan, ideolojisiz sınıf, ideolojisiz toplum olmaz.

Kapitalist sistem, 1929 dünya bunalımından sonraki en şiddetli krizini yaşıyor. Üstelik ufukta bir umut da gözüküyor (2). Tüm dünyada kalkınma hızları yavaşlarken işsizlik giderek artıyor. OECD'ye göre, üye ülkelerde 1993 sonunda işsiz sayısı 34 milyon (%8) olacak. Aslında birçok Avrupa ülkesinde işsizlik oranı %10'lara çoktan ulaştı. Japonya da dahil olmak üzere dünyanın en büyük şirketleri 1995'e kadar planlı bir şekilde işçi çıkaracak (3). Ekonomik bunalım geri kalmış ülkelerde daha da yoğun yaşanırken Kuzey-Güney ülkeleri arasındaki gelir uçurumu büyüyor. Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (BIS) bir araştırmasında tüm ülkeler en zenginden en yoksula doğru sıralanıyor ve yüzde 20'lik dilimler halinde 5 gruba ayrılıyor. En yoksul grup 1960'da dünya gelirinin yüzde 5'ini alırken bu oran 1990'da yüzde 3.4'e düşüyor. En zengin grubun aynı dönemdeki payı ise yüzde 58'den yüzde 65'e çıkıyor (4).

İşte böyle bir ortamda kapitalizmin uluslararası kuruluşları IMF, Dünya Bankası çözüm olarak tüm dünyaya özelleştirme reçetesini dayatıyor. Amaç kapitalizmin bunalımını işçi sınıfına ve emekçi kesimlere yüklemek. İşte özelleştirme konusunda temel belirleyici nokta bu kapitalist ideolojidir. Marksist iktisat kuramcısı İngiliz David Yaffe, özelleştirmeyi "aşırı birikmiş sermayenin artık değerini büyütme çabası" şeklinde tanımlıyor (5). Yaffe, IMF ve Dünya Bankası'nın emperyalist ülkelere gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımları teşvik ettiğini belirterek, "Üçüncü dünya ülkelerine 'borçlarınızdan dolayı endişeye kapılmayın, borcunuzu öz sermaye ile değiştirebilirsiniz' mesajı verilmektedir. Örneğin, 1985-1989 yılları arasında Şili'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları yüzde 80 artmıştır. Bu borç-öz sermaye takasının göstergesidir" diyor-. Özelleştirmenin, **taşeronluğu**, yarım gün çalışmayı arttırdığını söyleyen İngiliz iktisatçı, İngiltere'de özelleştirmeden sonra British Steel çalışanlarının yüzde 71, British Airways çalışanlarının yüzde 17'sin[ın işten çıkarıldığını, İngiliz gaz ve elektrik şirketinde özelleştirmeden önce 103 bin işçi çalışırken bu sayının 66 bine düştüğünü belirtmektedir. Yaffe, sözleşmeli ve yarım gün çalışanların sayısının da özelleştirmelerden sonra bir milyonu aştığını söylüyor.

Özelleştirmenin sermayenin tabana yayılmasını sağlayacağını ileri sürenlere karşı da David Yaffe'nin yanıtı şu: "İngiltere'de 1979 yılında bireylerin elindeki hisse senetlerinin toplam hisse senetlerine oranı yüzde 49 iken, 1990 yılında bu oran yüzde 27'ye düşmüştür. Su hisseleri ve telefon hisseleri büyük verim sağlamıştır. Böylelikle hisseleri alanların refahı yükselmiştir. Ancak hisse alanlar İngiltere'nin lüks semtlerinde oturanlardır. Bunlar da nüfusun yüzde 20'sini oluşturmaktadır."

"Sosyal Devlet" Yok Olacak...

Özelleştirme taraftarları sürekli olarak devletin küçülmesini, buna bağlı olarak da kamu harcamalarının kısılması gerektiğini vurguluyorlar. Kamu harcamaları yüksek mi? Azalır mı? Azalır mı olur?

2.Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada demokrasi gelişmeye, yerleşmeye başladı. Buna koşut olarak işçi sınıfı ve emekçi kesimlerin sürdürdükleri mücadeleler sonucunda "sosyal devlet" ilkesi benimsendi ve birçok ülkenin anayasasına girdi. Sosyal devlet, genel bir tanımla, emekçilerin, dar gelirli olanların çıkarlarını koruyan, bunun için ekonomiye doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale eden, bireylere fırsat eşitliği sağlamakla görevli devlettir. Kısacası, bireylere insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sağlamakla görevli olan devlettir. Sosyal devlet bu işlevini yerine getirebilmek için kamu harcamaları yapmak zorundadır. OECD istatistiklerine göre, AT ülkelerinde kamu harcamalarının GSMH'ya oranı yaklaşık yüzde 49'dur, Bu oran bize benzeyen ülkelere Yunanistan'da yüzde 44.6, Portekiz'de yüzde 43.4, İspanya'da 42.1, Türkiye'de ise yüzde 21.1'dir (6). Bizde kamu harcamalarının düşük olması sosyal devlet ilkesinin ne denli yaşama geçirilebildiğinin bir göstergesidir. Kamu harcamalarının kısılmasıyla sosyal devlet özünü yitirecek, içeriği boş bir kavram haline gelecek, giderek tarihe karışacaktır. Böylece işçi sınıfı ve emekçi kesimlerin yıllarca verdikleri mücadeleler sonucunda kazandıktan hakları yok olacak, kapitalizm ilkel dönemlerine yeniden dönecektir,

Sendikalar Cılızlaşacak...

■ Sosyal devletin doğrudan ekonomiye müdahalesi sonucunda oluşan kamu işletmelerinde istihdam edilenlerin oranı oldukça önemli boyuttadır. 1980 yılı temel alındığında İsveç'te emek gücünün yüzde 38.2'si, İngiltere'de yüzde 31.7'si, Almanya'da yüzde 25.8'i, İtalya'da yüzde 24.3'ü, ABD'de yüzde 18.8'i kamu kesiminde istihdam edilmektedir (7). Türkiye'de KİT'lerde istihdam edilenlerin sayısı yaklaşık bir milyon. Dünyada tüm ülkelerde kamu kesiminde sendikal örgütlenme oranı özel sektöre göre daha yüksektir. Bunun nedeni kuşkusuz, kamu kesiminde siyasal iktidarların oy kaygısı nedeniyle sendikal örgütlenmeye daha hoşgörülü bakmasıdır.

OECD Ülkelerinde Özel Kesim ve Kamu Kesiminde Sendikalaşma Oranı (%) (8)		
Ülke	Özel Kesim	Kamu Kesimi
İsveç	81	81
Finlandiya	65	86
Norveç	41	75
Yeni Zelanda	51	94
Lüksemburg	43	74
Avustralya	32	68
Avusturya	41	57
İngiltere	28	55
İtalya	32	54
Almanya	30	45
İsviçre	22	71
Japonya	23	56
Hollanda	20	51
ABD	13	37
Fransa	8	26

Özelleştirmeyle birlikte kamu kesimindeki işyerlerinde sendikalaşma oranı düşecek, sendikalar üye kaybedecek, cılız tabela kuruluşları haline gelecektir. Sendikaların bu duruma gelmesi ücret ve sosyal hakların aşağı çekilmesine neden olacağı gibi, sermayeye karşı verilen demokrasi mücadelesinde en önemli kazanımlardan birinin yitirilmesi demektir.

Özelleştirme Yöntemleri

Özelleştirme «denilince hemen akla KiT'lerin satılması gelmektedir. Oysa doğrudan mülkiyet devrini içermeyen pek çok özelleştirme yöntemleri vardır:

- Gelir ortaklığı senetlerinin satışı,
- Yönetim sözleşmesi (KiT yönetiminin kamusal niteliğinin kaldırılarak özel yönetimin bunun yerini alması),
- Taşeronlaşma,
- Yavaş özelleştirme (kamu yatırımlarına pay senetleri çıkarılarak özel sermayenin katılmasını sağlamak),
- Tekel durumundaki KiT'lerde hükümetin rolünün azaltılması.
- Sosyal devlet olgusunun ortadan kaldırılması için sübvansiyonların, kamu harcamalarının kısılması ya da kaldırılması,
- Kiraya verme,
- Yap .işlet, devret modeli,
- KiT fiyatlarının serbest bırakılması, KiT'lere yatırım yapılmaması,
- Özel sigortacılık, paralı eğitim, sağlık hizmetlerinin paralı hale getirilmesi,
- Çalışma hayatının denetlenmesi,
- Standart dışı çalıştırma (yarı süreli çalışma, esnek sürekli çalışma, farklı saatlerde çalışma, kısaltılmış haftalık çalışma süreleri, geçici çalışma, kendi işinde çalışma, tele çalışma, evde çalışma, vb.).

Bütün bu saydıklarımız doğrudan mülkiyetin devri anlamında özelleştirme olmasa bile sonuçta aynı amaca, yani bunalımın yükünü işçi sınıfına ve emekçi kesimlere yüklemenin farklı yöntemleridir. KiT'lerin satışına olduğu kadar bu uygulamalara karşı da aynı duyarlılık gösterilmelidir.

Taşeronlaşma

Taşeronlaşma özünde ekonomik verimlilik ve işletmecilik anlayış nedeniyle ortaya çıkan bir çalışma biçimidir. Bir malın üretilmesi ya da bir hizmetin sunulması için gerekli tüm işlerin aynı işyerinde yapılması, bazı ek yatırımların yapılmasına, bu da işletme veriminin düşmesine neden olabilir. Bazı ek işler özel uzmanlık gerektirebilir. Bu gibi durumlarda işin bir alt işverene (taşerona) yaptırılması daha ekonomik olabilir. Bu anlamıyla taşeronlaşma büyük işletmelerin ortaya çıktığı sanayi devrimine kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Türkiye'de ise ilk kez 1936 yılında yürürlüğe konulan 3008 sayılı İş Yasasında taşeronluğa yer verilmiştir.

Ancak taşeronluk sistemi son yıllarda başka amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. İngiltere'de taşeronluk bir hükümet politikası haline gelmiş ve özelleştirmenin bu türü, sendikaların ve kamuoyunun geniş çaplı muhalefetinden kaçınmak isteyen hükümetler için çok cazip hale gelmiştir. Fransa'da 1970'lerden beri özellikle temizlik işlerinde taşeronluk çok yaygın uygulanmaktadır. Taşerona

verilen işyerlerinde CGT'nin örgütlenme oranı %1 kadardır. Sorunun bu denli yaygınlaşması çeşitli ülkeleri ve Avrupa Ko-misyonu'nu yasal önlemler almaya zorlamaktadır.

Türkiye'de geleneksel olarak inşaat ve taşıma iş kollarında başvurulan taşeronlaşma 1980'den sonra, uygulanan ekonomik politikalara koşut olarak, ucuz işgücü elde etmek için başvurulan bir yöntem olmuştur. TİSK Genel Sekreter Yardımcısı İlhan Göçer taşeronlaşmanın yaygınlaşmasının nedenlerini şöyle açıklamaktadır:(9)

- 1) Ekonomik nedenler: Ekonomik sıkıntı dönemlerinde işletmeler küçülme ihtiyacı duyabilir. Bunun için bazı işleri daha ucuza taşeronla yaptırabilir.
- 2) Teknolojik nedenler: İşletme yeni teknolojilere kendini ayarlayamamış ise, bazı işleri bu teknolojilere sahip başka işyerlerine yaptırabilir.
- 3) Uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar: işçi maliyeti artıyorsa, bundan kurtulmak için bazı işler taşeronla yaptırılabilir.
- 4) Teknik nedenler: Bazı işlerin (örneğin inşaat, baraj) tümünü asıl işverenin yapması mümkün değildir. Bu nedenle işin uzmanlık isteyen bazı bölümlerinin taşeronla verilmesi mümkündür.
- 5) İşgücü maliyetini düşürmek: İşgücü maliyetleri çok yükseldiği için, işverenler daha ucuza mal olan taşeronluğu tercih etmektedirler.

Taşeronlaşmanın Boyutları

Taşeronlaşmanın bugün ulaştığı boyutlar hakkında herhangi bir resmi kayıt ya da veri yoktur. Petrol-İş Sendikası'nın '91 Yıllığına göre ise, toplam çalışanların %13'ü taşeron işçisidir. Bunlardan yüzde 381 sigortasız, yüzde 98'i sendikasızdır. Kamu sektöründe çalışan işçilerin yüzde 17'si taşeron işçisi, bunların yüzde 30'u da sigortasızdır. Özel sektörde çalışan işçilerin ise yüzde 8'i taşeron işçisi, bunların yüzde 46'sı da sigortasızdır. Kamu sektöründe taşeronlaşmanın daha fazla olması, işçi sayısının azaltılarak KİT'leri satışa hazır duruma getirme isteminden kaynaklanmaktadır. Özel sektörde sigortasız işçi oranının daha yüksek olması da, kamu sektöründe ihale makamlarının işçinin ücret ve sigorta primlerini kontrol etme yetkilerinin bulunmasındandır.

TÜRK-İŞ İstanbul Bölge Temsilciliği'nin yaptırdığı bir araştırmada, İstanbul'da 500 bin sendikalı, 16 bin sendikasıız taşeron işçisi çalıştığı sonucuna varılmıştır. 1991 Haziran-1992 Mart dönemini kapsayan bir TÜRK-İŞ araştırmasında da, işten çıkarmaların %10'unun sendikasıızlaştırma, %24'ünün taşeronlaştırma nedeniyle yapıldığı saptanmıştır.

Taşeronlaşmanın Sonuçları

- 1) Taşeronlaşma sonucunda sendikaların üye sayıları azalıyor ve güç kaybediyor. Sonuçta sendikalar işçilerin hak ve özgürlüklerini koruyamayan, demokrasi mücadelesinde hiç bir etkinliği olmayan göstermelik kuruluşlar haline geliyor.
- 2) Taşeronlaşma sonucunda devletin vergi ve sigorta primi kaybı oluyor. Taşeron işçilerini denetlemek mümkün olmadığından bunlar genellikle kaçak olarak çalıştırılıyor, dolayısıyla devlete vergi ve sigorta primi ödenmiyor.
- 3) Taşeronlaşma işçilerin sömürü oranını arttırmaktadır. Taşeron işçisinin sendikalı işçiye göre hiç bir güvencesi olmadığından, işçi yasal haklarını kullanamamaktadır. Örneğin, fazla çalışma yapar ücretini isteyemez. Uzun süreli çalıştırılmadığından yıllık ücretli izine, kıdem tazminatına hak kazanamaz. Sosyal hakları işverenin insafına kalmıştır. Sigortasızdır, sosyal güvenlik haklarından yararlanamaz.

Sabahattin ŞEN
Ankara

DİPNOTLAR:

U Sabah, 28.4.1991

2) Cumhuriyet 29.12.1992. 'OECD, 1993 ve 1994 için hiç de iyimser değil- Dünyanın falı kararlı!'

3) Cumhuriyet 29.3.1993.

4) Aydınlık, 5.7.1993. 5) Cumhuriyet, 13.8.1993. 6) Cumhuriyet, 28.7.1993. Taner Berksoy,

'Ekonomiye Bakış' 7) Ercan Eren. Kamu Başarısızlığı ve Sosyal

Demokrasi. Sosyal Demokrat, Ağustos-Eylül 1993.

sh.43.

8) ILO. World Labour Report, 1993, sh. 34. 9) İşveren. Haziran 1993. sh. 23-25.

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEN ÖRNEKLER

- Japonya
- Hindistan
- Arjantin
- İtalya
- Almanya

JAPONYA

Küçük işyerlerinin iş açığıyla başatmesine yardımcı olacak yasa

Japonya'daki küçük ve orta büyüklükteki şirketler son zamanlardaki iş açığından çok etkilenmişlerdir ve beceri sahibi işçileri işe almaları gittikçe güçleşmektedir. Lise ve üniversite mezunlarının büyük şirketler tarafından hemen kapılması sorunu daha da güçleştirmektedir. Son zamanlarda "iş yaşamının niteliğine" verilen önem de düşünülürse büyük şirketlerin çalışanlarına sağladığı daha az çalışma saati, daha iyi çalışma ve ücret koşulları gibi olanaklarla küçük şirketlerin başatması mümkün olmamaktadır.

1988'de düzeltilen İş Standartları Yasası, yasal çalışma haftasının uzunluğunu 48 saatten 46 saate indirmiştir, ileride 40 saate indirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak fazla mesai saatleri bu kadar açık şekilde düzenlenmemiştir ve özellikle küçük işletmelerde hala çok fazladır. Büyüme hızı yavaşlasa bile yapısal iş açığının sürmesi beklenmektedir.

Küçük ölçekli sektörün ekonomik önemini değerlendiren hükümet. Mayıs 199Vde, küçük işletmeleri çalışma koşullarını iyileştirmek ve iş açığının üstesinden gelmek üzere başka önlemler almaya teşvik etmek için bir yasa çıkarmıştır. Yasaya göre hükümet, küçük şirketlerin, çalışma koşullarını iyileştirmek ve böylece daha nitelikli işçileri çekebilmek için alacakları önlemler hakkında tüzükler yayınlacaktır. Bu önlemler arasında çalışma saatlerinin azaltılması da vardır.

Yasaya göre, yönetim planlarını tüzük uyarınca yapan küçük şirketler ya da yerel şirket birlikleri, çalışma koşullarını ve yönetim yöntemlerini iyileştirmek amacıyla sunulan yönetim önerileri hizmetlerinin masraflarının karşılanması için çalışma Sigortası Yasası 'na göre parasal yardım alabileceklerdir, iş gücünden tasarruf sağlayan donanım ve yeni teknolojiye yatırım yapmaları için şirketlere teşvik de sağlanacaktır.

Ayrıca refah olanakları sunan ve uygulama planları ortaya koyan şirketlere özel borçlar da verilecektir. Fabrikanın ve donanımın yenilenmesi için alınmış olan borçların geriye ödenme süresi 5 yıldan 7 yıla uzatılacaktır. İstisnai durumlarda sermayesi 100 milyon yenden (1 ABD Dolan = 138 yen) fazla olan şirketler, devlet destekli 'Küçük işletmeler Yatırım Şirketi' yoluyla yatırım yapabileceklerdir.

(ILO, Social and Labour Bulletin 3-4/91)

HİNDİSTAN

Çocuklar köleliğe karşı yürüyor

Geçen Şubat'ta gönüllü örgütlerin girişimiyle, eskiden köle olarak çalışmış düzinelerce çocuk kuzey Hindistan'da Bihar'dan Delhi'ye 15 gün süren 1500 km'lik bir protesto yürüyüşü yapmıştır. Yürüyüş yolu, çocukların çalışmasının sık görüldüğü bazı endüstri bölgelerinden geçmekteydi. Yürüyüşe önyak olan Çocuk Köleliğine Karşı Güney Asya İşbirliği, Hindistan'da yasa dışı olarak çalıştırılan 11 milyon çocuk bulunduğunu, bunlardan 5.5 milyonun da köle olarak çalıştığını öne sürmektedir. Bunların % 20'si kendi başlarına değil, köle olarak çalışan yakınlarının himayesinde çalışmaktadır.

Uluslararası baskılara boyun eğen hükümet, çocuk emeğini düzenleyen yasaların uygulamaya konması için 3 yıllık bir program hazırlamaya karar vermiştir. Ancak politik isteksizlik ve polis örgütü içindeki aşırı bozulma nedeniyle bu yasaların uygulanması güçtür. 16 üyesi bulunan Çocuk Emeği ile ilgili Ggrupadaswamy Kurulu'nun 1979'da yayınladığı bir rapordan sonra Çalışma Bakanlığı'na bağlı bir Çocuk Emeği Birimi oluşturulmuş ve hükümete, sorunun azaltılması için hangi önlemlerin alınacağı konusunda önerilerde bulunmak üzere Çocuk Emeği Merkezi Danışma Kurulu kurulmuştur. Çocuk Emeği (Yasaklama ve Düzenleme) Yasası 1986'da benimsenmiş, buna göre 14 yaşın altındaki çocukların belli meslekler ve işler dışında çalışması yasaklanmış, yasal olarak çalıştıkları endüstrilerde de çalışma koşulları düzenlenmiştir. Halı endüstrisinde çocukların çalışmasını ortadan kaldırmak amacıyla bağımsız bir girişim de başlatılmıştır. Bazı yapımcılar ve dışsatımcılar, yabancı dışsatımcılarla işbirliği yaparak, bir halının çocuk emeğinden yararlanılarak yapılmadığını garanti eden bir etiketleme sistemi üzerinde çalışmaktadırlar. Böyle bir sistemi uygulamanın en iyi yolunu tartışmak üzere düzenlenen bir toplantı 1993'ün başında, 50 üyeli Çocuk Emeğinden Yararlanmayan Halı Yapımcıları Birliği'nin, Obetee halı dışsatım şirketinin, Hint-Alman Dışsatım İyileştirme Programı'nın ve Çocuk Köleliğine Karşı Güney Asya İşbirliği'nin katılımıyla yapılacaktır. Projeye katılan yapımcı ve dışsatımcılardan, imalat birimlerinin yan sözleşmecileri de içeren bir listesi istenecektir. Bu imalat birimleri, halı endüstrisiyle bir bağlantısı olmayan yerel ya da bölgesel hükümet dışı örgütler tarafından atanan eğitilmiş müfettişler tarafından incelenecektir. Dokuma tezgahları silinmeyen plakalarla işaretlenecek ve etiket taşıyan halılar yalnızca bu tezgahlarda dokunacaktır. Etiketleme girişimi, Amerikan Senatosu tarafından **"tamamı ya da bir kısmı 15 yaşın altındaki çocuklar**

tarafından yapılmış herhangi bir endüstri ya da madencilik ürününün dışalımının yasaklanması"

hakkında önerilen yasa tasarısı nedeniyle başlatılmıştır. Çocukların Çalışmasını Engelleme Yasası, ABD'nin bu ürünlere pazar oluşturmadaki payını sınırlayarak 15 yaşın altındaki çocukların bu işlerde çalışma oranını azaltacaktır.

(ILO, International Labour Review, Vol.132

No:2 1993/2)

ARJANTİN

Bir erkek işçinin evlilik nedeniyle işten çıkarılması

Bir işten çıkarma davasında asliye mahkemesi, iş sözleşmeleri yasasının 181. kısmına göre, evlenen bir işçinin, işvereni daha önceden uygun şekilde haberdar ettiği halde, evlilikten 3 ay önceden 6 ay sonraya kadar başka bir neden gösterilmeksizin ya da gösterilen neden kanıtlanmaksızın işten çıkarılmasının evliliğe bağlı ayırimcılık varsayılacağı hükmüne varmıştır. Sonuçta, işverenin evlilik nedeniyle işten çıkarma yasağını gözardı ettiği durumlarda yasa tarafından öngörülen ek tazminat işçiye ödenmiştir.

Ancak bu varsayımın erkek bir işçiye uygulanmadığı, işçinin ise işten çıkarılmasının evlenmesine bağlı olduğunu kanıtlamak zorunda kaldığı daha önceki bir davayı örnek gösteren Ulusal Temyiz Mahkemesi, varsayım geçerli olsa bile işverenin ayırimcı bir niyeti olduğunu yalanlayan unsurların bulunduğuna karar vermiştir. Birincisi, işveren işten çıkarma nedeni olarak modernleşmeyi göstermiştir, ikincisi ise, işten çıkarmanın evlilikten sonraki 6 ay içinde gerçekleşmesine karşın işçi işe alındığında şimdiki karısı ile birlikte yaşamaktadır ve daha sonra adına aile yardımı aldığı bir de kızları olmuştur. Bu evliliğin yalnızca, işveren tarafından da bilinen bir durumu yasal hale getirdiği gözönüne alınırsa, ayırimcı işten çıkarma varsayımının ortadan kalkacağına karar verilmiştir.

(ILO, International Labour Review, Vol.U2 d

No:2 1993/2) I fe

İTALYA CGIL Kongresi birleşme yolunu izliyor

Rimini'de 23-27 Ekim 1991 tarihle] rinde yapılan İtalyan Genel İş Konfederasyonu (CGIL) 12 Kongresinin asıl görevlerinden biri de 1990'ların sendikacılığı için yeni bir model bulmak ve İtalya'nın üç ulusal sendika konfederasyonunun en büyüğü için bağımsız, politik çizgisi olmayan bir tutum oluşturmaktır.

1944'te, faşizme karşı direnişte etkin olan sendikacılar tarafından gizlilik içinde yeniden canlandırılan CGIL, İtalya'daki üç ulusal konfederasyondan en eskisi ve en büyüğüdür. Aslında hem hristiyan sendikacılar tarafından kurulan CISL hem de laik UIL, 1940ların sonu ile 1950'lerdeki görüş ayrılıkları sonucu meydana gelen bölünmeden önce CGIL'nin parçalarıydı. Bu tarihsel kökeniyle ve şu ada sahip olduğu 2.000.000'u kadın 5.150.000 üyesiyle CGIL. İtalyan sendikacılığında öncü olmuştur. Uluslararası komünizmin yaşadığı kriz ve GIL'nin, her zaman yasal bağlantısı olmasa da, uzun süredir yakın olduğu eski İtalyan Komünist Partisi'nin dağılması, CGIL'nin gelecekte daha da önemli bir rol oynamasını sağlayabilir.

Uluslararası alandaki yeni politik koşullar da gözönüne alındığında 12. kongre, CGIL'nin politik yöneliminin yeniden tanımlanmasında ileriye doğru atılan önemli bir adımdır. Konfederasyon şimdi demokrasi, birlik ve eşitlik gibi kavramları yeniden tanımamakta, aynı zamanda da İtalyan işçi hareketinin hem birliğini hem de çoğulculuğunu artırmaya çalışmaktadır.

CGIL'nin programına göre endüstrileşmiş ülke toplumlarındaki krizi çözümenin tek yolu, ortak çıkarlara ve bireysel hakların garanti edilmesine dayanan yeni bir birliğin ortaya konulmasıdır. CGIL'in politikası artık karmaşık vatandaşlık haklarının sahibi olarak görülen sendikalar ve işçiler arasındaki yeni bir ilişki şeklinin unsurlarını tanımlamaktadır. Programda da belirtildiği gibi bu haklar arasında şunlar bulunmaktadır: çalışma hakkı, iş arayanlar ve işsizler için sosyal korunma hakkı, anne-babalık hakkı, kişisel saygı ve itibar görme hakkı, çocukluk hakkı, eğitim, öğrenim ve kültür hakkı, sağlık hakkı ve güvenli bir çevrede yaşama hakkı. CGIL'nin amacı, politik kurumlarla ilişkilerinde özerk rol oynayan bir genel sendika haline gelmektir. Bu süreç konfederasyonun iç yapısında, özellikle de bütün toplu pazarlık ve işçi temsilciliği sisteminde geniş kapsamlı reformlar yapılmasını gerektirecektir. Ayrıca üyelerin üçte birinden fazlasını oluşturan kadınların katılımına da özel önem verilecektir. Bu amaçla konfederasyona bağlı Kadın Koordinasyon Kurulu, kadınların sendika liderliğinde eşit olarak temsil edilmesi ve toplu sözleşmelerde kadınlara eşit fırsat garantisi hakkında politika değişikliği önerisi getirecektir.

Genel sendikaya dönüşme süreci; farklı işçi gruplarının, özellikle de kamu ve özel sektörde çalışanların arasındaki çıkar ayrılığının da son bulmasını gerektirmektedir. Konfederasyon içinde özel sektör işçisi -kamu sektörü işçisi ayrımının üstesinden gelinmesinin, kamu sektörünün yapısı* açısından önemli etkileri vardır. Refah devletinin yönetimini bürokrasiden, parti himayesinden ve çıkar gruplarından uzak tutmak gerekmektedir. Bu da yapının demokratikleştirilmesi, merkezi yönetimin kaldırılması ve toplumun katılımının artırılması için kamu sektörünün düzenlenmesi demektir.

CGIL'nin politikası, ortak işçi haklarının iyileştirilmesine ve işçilerin demokratik şekilde temsil edilmesine dayanan yeni bir iş ilişkileri sisteminin kurulmasını gerektirmektedir. CGIL işçilerin yönetime ve mülkiyete katılımını desteklemekte, hizmetlerden yararlananlar ve tüketiciler için demokratik bir ses olmayı

istemektedir. Bu bağlamda konfederasyon, önceki dönemdeki işçi hareketinin işbirlikçi ilkelerine geri dönmektedir ve işçi kooperatifi kurma girişimlerini destekleyecektir.

CGIL; birliği ana konuların tam olarak tartışılmasına dayanan, açık ve merkezi yönetimden arındırılmış bir örgüt haline gelmek istemektedir. Bunun için eskiden beri iç yapısında temsil edilen komünist ve sosyalist eğilimlerden uzaklaşmaktadır. Konfederasyon aynı zamanda İtalyan sendikal hareketinde yer alan ortakları ile yeni ilişkiler kurma kararı almıştır. CGIL, CISL ve UIL uygulamada yıllar boyunca çok yakın olarak çalışmışlar fakat kökenlerindeki kültür ve ideoloji farkından dolayı ulusal liderlik düzeyinde her zaman ayrı kalmışlardır. CGIL bu ayrılıkların ortadan kalkmasını ve üyelerin de demokratik kararlarıyla tek bir konfederasyon yapısının oluşmasını istemektedir.

Uluslararası düzeyde de bu üç konfederasyon şimdiye kadar birbirinden tümüyle ayrıydı. CGIL, Dünya Sendikalar Federasyonu'ndan (WFTU) 20 yıl önce ayrılmasına karşın Avrupa dışında yeni bir uluslararası bağlantı kurmamıştı. Ancak 12. kongrede alınan bir karar sonrası CGIL, halen üy« olan CISL ve UIL'nin de desteğiyle Uluslararası Serbest Sendikalar Konfederasyonu'na (ICFTU) üyelik için baş vurdu. 1997'in sonunda da ICFTU Yönetimi tarafından oybirliğiyle üyeliği onaylandı.

(ILO, Social and Labour Bulletin, 2/91)

ALMANYA

Bakanlar Kurulu Kanser Yasasını Kabul Etti

Bonn-Almanya Federal Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Almanya'da yılda yaklaşık 300 bin insana kanser tanısı koyulduğunu bildirdi. Karesi yüzde 24'lük bir oranla en sık rastlanan ölüm nedenleri arasında ikinci sırada yer alıyor. Hastalık nedenlerinin daha iyi araştırılması ve hastalıkla mücadele için bundan böyle kanser hastaları kaydedilecektir. Bonn'daki Bakanlar Kurulu konuyla ilgili bir yasa tasarisını onayladı. Söz konusu yasa tasarisına göre federal eyaletler 19\$ yılına kadar kademeli olarak kanserli hastalarla ilgili kayıt sistemini oluşturacaklar.

Federal Sağlık Dairesi, kanser vakalarının sıklığını, hastalığın gelişimini ve bölgelere göre farklılığını saptamak üzere federal eyaletlerin hastaların kimliğini açıklamadan gönderdiği bilgileri değerlendirip yayımlayacaktır.

(DİD, Alman Haberler Servisi, 13 Ekim 1993, No:265Q)

OKURLARIN KALEMİNDEN:

- OKUR SEMİNERİ: Özelleştirme ve Sağlık
- SSK Hizmetleri Sosyalleştirilmelidir

6.OKUR SEMİNERİ Özelleştirme ve Sağlık

11-12 Eylül 1993 günlerinde yapılan "Okur Semineri"nin 6.'sında Özelleştirme ve Sağlık tartışıldı.

Genel olarak özelleştirme 1. gün, sağlığın özelleştirilmesi ise ikinci gün işlendi.

Önce devlet işletmelerinin özel sektöre devri olarak kısaca tanımlanan "Özelleştirme"ye gerekçe olarak nelerin gösterildiği sergilendi.

- Kamu İktisadi Teşekkülleri devamlı açık vermektedir. Devlet bu işletmeleri devamlı subvanse etmek durumundadır. Piyasa ekonomisine geçilerek KiT'lerde zarara son verilecek ve enflasyonist gidişe de engel olunacaktır.
- Bugün KiT'ler siyasi güç odakları olmuştur. Siyasi kadrolar KiT'lerin bazına oturtulmuş ve bu siyasal faydacılık yüzünden oluşan açıklara ve siyasal etkileşimlerden arınma gereklidir.
- Özelleştirme ile devlet tekelleri ortadan kalkacak ve rekabet ortamı yaratılacaktır.
- Devlet verimli ve kârlı işletmeler yapamaz, bu nedenle devlet ekonomik yaşamdan elini çekmesi gerekir. Serbest piyasa düzeni verimliliği artırır.

Bu ve benzer gerekçelere karşın, uygulamalar izlendiğinde, özelleştirmenin altında yatan önemli neden olarak KAYNAK BULMA çabası ön plana çıkmaktadır. Özelleştirme'den yana olanlar KİT satışından elde edilecek kaynaklarla kamu açıklarının kapatılmasını hedeflemektedirler.

Okur seminerinin ilk gününde, özelleştirme çabalarına karşı çıkan tezler de irdelenmiştir, Karşı Tezler şöyle ifade ediliyor. Halbuki, kaynak-için asıl olana vergi reformu şarttır. Kayıt dışı ekonominin önüne geçilmelidir. Özelleştirme her zaman verimlilik ve rekabet demek değildir. "Arabacı sat hem masrafından kurtul, hem para kazan" demek doğru mudur? Kamunun mal varlığı düşük fiyatlarla elden çıkartılmamalıdır. Özelleştirme sorunlara çözüm değildir. Asıl çözüm vergi reformudur. Kaldı ki, devlet tekellerini ortadan kaldırırken, büyük olasılıkla, "özel sektör" tekelleri yaratılacaktır. Bu sonucun toplumsal maliyeti daha yüksektir.

Öte yandan, kamu İktisadi kuruluşlarının, yalnızca kâr-zarar temelinde değerlendirilmemeleri gerekmektedir. Bu kuruluşların, devlet tarafından bir sosyal politika aracı olarak kullanılmaları söz konusudur. Toplum için, yaşamsal gereksinmesi olan tüketim mallarının fiyatlarının ayarlanmasında, araç olarak bu kuruluşlardan yararlanıldığı unutulmamalıdır.

Bütün bunlar, özelleştirme karşıtı olan çevrelerin, tüm kamu iktisadi kuruluşlarının açık tutulması ya da özelleştirilmemesini istedikleri anlamına gelmez. Kamu yararına olma işlevi sona eren ya da sağladıkları yarardan çok daha fazla zarar getiren kuruluşlar, özelleştirilebilir ya da kapatılabilir.

İkinci gün sağlıkta özelleştirme konusu tartışıldı. Bu tartışmalarda herkesin kafasında şu sorular vardı:

- Sağlık özelleştirilebilir mi?
- Sağlıkta özelleştirme gerekli mi?
- Sağlıkta özelleştirmeyi kim, niçin istiyor?
- Sağlıkta özelleştirme kimin yararına?
- Sağlıkta özelleştirme yapılırsa, sağlık hizmetleri toplum gereksinmelerini karşılamak amacıyla mı, yoksa kâr etmek için mi yapılacak?..

Sosyalist ekonomik modelden vazgeçildikten sonra, kapitalist sistem rakipsiz kaldı. Özelleştirme gündeme gelmeye başladı. 1980 sonrası Türkiye'de devletin, kamu yatırımlarının durdurulması, sanayicinin desteklenmemesi, yatırımların hizmet sektörüne ayrılması, ithalatın serbest bira kılması ve benzeri adımlarla ortam hazırlandı. Aynı ortam sağlık alanında da oluşturulmaya çalışıldı. Bir önceki döneme oranla özel kesim önemli ölçüde ağırlık kazandı. Bugün, özel klinikler, özel muayenehaneler, vakıf hastaneleri, ilaç sanayii vs. özel işletmeler olarak sağlık hizmetlerimizde yer almaktadır. Devletin verdiği sağlık hizmeti ise devamlı genel bütçeden finanse edilmek durumundadır. Bu günkü konumda ülkemizde, ne sağlık hizmeti alanlar, ne de verenler durumlarından memnun değildirler.

Biz de Çalışma Ortamı Dergisinin! Okur Ailesi olarak ülkemizdeki sağlık hizmetlerinin bugünkü durumundan memnun değiliz. Kısa vadede;

1. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi,
2. Yataklı tedavi hizmetlerinin verilmesinde düzenlemeler yapılması gereklidir. Hizmet sunumu politikasında ağırlığı birinci basamağa vermeliyiz, Çok iyi çalıştırılan birinci basamak sağlık hizmetlerinde yataklı tedavi kurumlarının yükü ve sorunları hafifleyecektir.

Önemli olan bir konuda ülkemizde 224 sayılı yasa çerçevesinde ilk basamak sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi ve çalıştırılması yanında, hastahane hizmetleri verimsiz çalışmalarından, hantal yapılaşmadan kurtarılmalı; ekonomik, etkin ve teknolojik ilerlemeye ayak uyduran çağdaş kurumlar haline getirilmesi sağlanmalıdır. Bu noktada hastahane yönetimlerinin özzerleştirilmesi, desantralize yönetim, yerinden yönetim sorunları gündemimize girmelidir.

Sağlık hizmetlerimizde bugün gündemdeki sorun "Özelleştirme" değil, "kamu sağlık hizmeti nasıl daha ve-

dır. 21 Kasım 1993'de 7.Okur Seminerinde buluşmak üzere.

Çalışma Ortamı İstanbul Okurları

SSK HİZMETLERİ SOSYALLEŞTİRİLMELİDİR

SSK, "iş kazalarıyla meslek hastalıkları, hastalık, analık, malûllük, yaşlılık ve ölüm hallerinde, 506 sayılı kanunda yazılı şartlarla sosyal sigorta yardımı sağlayan" bir finans kuruluşudur.

Finansör bir kuruluşun, ülkenin sağlık hizmet yönetiminde rasyonelliğe aykırı ve çok başlılığı arttıracak biçimde Sağlık Bakanlığında ayrı olarak doğrudan tesis kurup hizmet vermeye başlaması, ülkemizde halâ giderilemeyen ciddi bir yanlış oluşturmıştır.

Sigorta primleri esas olarak işçilerden toplanmakta; prim sistemi, gelir vergisi gibi herkesin gelirinin belli bir oranını vermesine dayanan hakkaniyet anlayışına uymamakta; toplanan primler de işçilerin kontrolü olmaksızın amaç dışı kullanıma aktarılabilmektedir.

Sigorta sistemi ülkede tüm nüfusu kapsamamaktadır. Koruyucu, tedavi ve rehabilite edici ("kapsamlı") sağlık hizmetleri, her kişinin gereksinimine göre, kamu hizmeti biçiminde genel vergilerden finanse edilerek, tümelci bir yaklaşımla kişi ve çevreye yönelik hizmet basamaklarının işbirliğiyle verilmesi gerekirken; SSK sisteminde, koruyucu değil, tedavi hizmetlerinin (özellikle ilaç ve tetkik) tüketimine ağırlık verilerek, kişilerden prim adı altında işçiler aleyhine adil olmayan ek vergi toplayarak, karşılığında hizmetleri "teminat paketiyle" sınırlayarak, hizmet basamaklarını eşgüdümle çalıştırmadan ve birinci basamak toplum sağlığı hizmetlerini örgütlemeyen, sosyal çevre dahil çevreye yönelik sektörlerarası işbirliği ve toplum katılımını sağlayan herhangi bir çabaya girmeksizin verilmektedir.

Sigorta hizmetlerinin sonuçlarına bakıldığında, halkın sağlık düzeyi yükselmediği gibi, hizmetin kalitesinin de kötü olduğu, hizmeti sunanların tatminsizliğe yol açarken, tüketicinin de tepkisini çektiği görülmektedir.

O halde, 224 sayılı yasanın 30. maddesinin (f) fıkrası emirlerine artık uyularak SSK hizmetleri sosyalleştirilmeli; bir yandan özellikle işçiler ek vergiden kurtarılır ve **hizmetlerin finansmanı herkesten geliri oranında vergilerin adil ve etkin toplanmasıyla** sağlanırken, diğer yandan tesis ve hizmetlerin devredilmesiyle, tüm ülkede Sağlık Bakanlığının tek elden koordinasyonu altında, yerel yönetimlerin girişim ve işbirliği geliştirilerek, özellikle alınacak işletme yönetimi önlemleriyle halkın tümünün sağlık düzeyini yükseltecek ve tüketiciyi memnun edecek biçimde hizmetlerin kalitesi yükseltilmelidir.

Dr. Derman Boztok

OKUR SEMİNERİ

AMAÇ

Çalışma ortamını yakından ilgilendiren konularına okurlarımızla birlikte katılımcı-paylaşımçı yöntemle tartışılması ve sonuçlarının duyurulması

SEMİNERİN KONUSU

Yerel Yönetimler ve Sağlık

(20-21 Kasım 1993)

10.00-17.00